

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны»

В. С. НОВАК, С. А. ВЯРГЕЕНКА

**ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА:
СПЕЦЫФІКА ФАЛЬКЛОРУ, ГІСТАРЫЯГРАФІЯ**

Практычны дапаможнік
для студэнтаў філалагічнага факультэта ўніверсітэта

Гомель
ГГУ ім. Ф. Скарыны
2017

УДК 398(=161.3)(076)
ББК 82.3-01я73
Н723

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, прафесар А. А. Станкевіч,
кандыдат філалагічных навук А. У. Партнова-Шахоўская

Рэкамендавана да выдання
навукова-метадычным саветам установы адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

Новак, В. С.

Н723 Фалькларыстыка : Спецыфіка фальклору, гістарыяграфія :
практычны дапаможнік / В. С. Новак, С. А. Вяргоенка ; М-ва
адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзярж. ун-т імя
Францыска Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2017. –
44 с.

ISBN 978-985-577-299-7

У практычным дапаможніку разглядаюцца тэарэтычныя пытанні,
звязаныя са спецыфікай фальклору і яго гістарыяграфіяй. Для замацавання
матэрыялу прадстаўлены прыкладныя кантрольныя пытанні і тэставыя
заданні. У дадатку змешчаны ўзоры з гістарыяграфічных крыніц
19 стагоддзя, змешчаны партрэты і кароткія біяграфічныя звесткі пра
знакамітых фалькларыстаў.

Выданне адрасавана студэнтам філалагічнага факультэта ўніверсітэта.

УДК 398(=161.3)(076)
ББК 82.3-01я73

ISBN 978-985-577-299-7

© Новак В. С., Вяргоенка С. А., 2017
© Установа адукацыі “Гомельскі
дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”, 2017

Змест

Прадмова	4
1. Тэарэтычная частка	5
1.1. Спецыфіка фальклору. Прадметнае поле фалькларыстыкі	5
1.2. Гістарыяграфія фалькларыстыкі	15
2. Практычная частка	22
2.1. Спецыфіка фальклору. Тэорыя і гісторыя фальклору	22
2.2. Гістарыяграфія фалькларыстыкі	24
Дадатак А. Збіральнікі-фалькларысты	26
Дадатак Б. Узоры дарэвалюцыйных выданняў	30
Спіс рэкамендуемай літаратуры	43

Прадмова

У праграме па дысцыпліне “Фалькларыстыка” прадугледжаны гадзіны для знаёмства з пытаннямі па тэорыі і гісторыі збірання і вывучэння фальклору. Важна, каб студэнты засвоілі тэарэтычны матэрыял, звязаны з разуменнем фальклору як віду мастацтва, сутнасці яго спецыфічных рысаў, глыбока ўсвядомілі асноўныя этапы ў гісторыі збірання і вывучэння беларускага фальклору і асаблівасці метадыкі фіксацыі фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў фалькларыстамі-збіральнікамі канца XIII – пачатку XIX стст. У тэарэтычных матэрыялах па гістарыяграфіі беларускага фальклору ўвага засяроджана на асобах фалькларыстаў, з дзейнасцю якіх звязаны пачатак збірання і вывучэння вуснай народнай творчасці, перыяд актывізацыі ў зборы вусна-паэтычнай творчасці, а таксама рэгіянальны кірунак у працэсе даследавання фальклору.

У практычным дапаможніку “Фалькларыстыка. Спецыфіка фальклору, гістарыяграфія” змешчаны пытанні для самаправеркі, праверачныя тэсты, практычныя заданні, скіраваныя на замацаванне студэнтамі тэарэтычных ведаў, на развіццё творчага мыслення. Таксама ў дадзеным практычным дапаможніку змешчаны ілюстрацыйны матэрыял, які дазволіць студэнтам наглядна пазнаёміцца з асобнымі збіральнікамі-фалькларыстамі, якія ў канцы XVIII – пачатку XIX стст. працавалі на ніве вывучэння беларускай вуснай народнай творчасці (Дадатак А).

Практычны дапаможнік “Фалькларыстыка. Спецыфіка фальклору, гістарыяграфія” скіраваны на фарміраванне і праверку ведаў, уменняў і навыкаў у студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” па тэмах, звязаных з вывучэннем фальклору як віду мастацтва, яго спецыфікі, а таксама гістарыяграфіі ў межах выкладання дысцыпліны “Фалькларыстыка”, якая ўключана ў пералік дысцыплін сацыяльна-гуманітарнага цыкла вучэбнага плана спецыяльнасці “Беларуская філалогія”.

1 Тэарэтычная частка

1.1 Спецыфіка фальклору.

Прадметнае поле фалькларыстыкі

1.1.1 Фальклор як мастацтва слова.

Сучаснае разуменне тэрмінаў “фальклор” і “фалькларыстыка”.
Тыпы фальклорных традыцый.

Вам, безумоўна, даводзілася чуць славітае выказванне М. Горкага: “Народ – рухаючая сіла гісторыі”. Працоўныя масы з’яўляюцца стваральнікамі не толькі матэрыяльных, але і духоўных багаццяў. Маючы на ўвазе апошняе, падкрэслім, што ў гісторыі развіцця духоўнай культуры кожнага народа выключна важнае месца належыць вусна-паэтычнай творчасці ці фальклору, які ўзнік на першых ступенях развіцця чалавечага грамадства, задоўга да ўзнікнення пісьмовай літаратуры.

У перыяд Кіеўскай Русі гэта творчасць была ўжо высока развітай, багатай, разнастайнай. М. Калінін назваў народную творчасць “самым высокім відам мастацтва, самым таленавітым, самым геніяльным” (“Об искусстве и литературе”). Сапраўды так, народная паэзія – гэта мастацкі летапіс жыцця працоўных мас, дзе адлюстраваны ўсе найважнейшыя падзеі, перададзены адносіны народа да гэтых падзей, паказаны яго быт, светапогляд, мары, імкненні.

Фальклор беларускага, рускага і ўкраінскага народаў мае адзіную ўсходнеславянскую глебу паходжання. Узнікшы яшчэ ў старажытнасці, ён развіваецца на працягу стагоддзяў і з вылучэннем нацыянальнага набывае адметныя нацыянальныя рысы.

Народная творчасць – калектыўная творчасць працоўных народных мас. Вядома, што народ, як беларускі, так і рускі, украінскі і інш., стварыў вялікую колькасць прыказак, прымавак, загадак, балад, песень, казак. І ў нашы дні ствараюцца песні, анекдоты, казкі, частушкі, перадаюцца з вуснаў у вусны.

Віды вуснай прозы, паэзіі і драмы, некалі існаваўшыя і існуючыя сёння у народзе, складаюць у сукупнасці тое, што называецца фальклорам.

Фальклор – міжнародны навуковы тэрмін англійскага паходжання. Упершыню ўведзены быў у навуковы ўжытак у 1846 г.

англійскім вучоным Вільямам Томсам. У дакладным перакладзе гэты тэрмін абазначае “народныя веды”, “народная мудрасць”.

Адзначым, што, пачынаючы з сярэдзіны XIX ст. у навуцы для абазначэння народнай творчасці існавала некалькі назваў, як, напрыклад, “народная паэзія”. Іншыя назвы фальклору, прынятыя ў навуцы таго часу, дапаўнялі і ўдакладнялі тэрмін “народная паэзія”; у канцы XIX ст.– пач. XX ст. у навуцы атрымалі шырокае распаўсюджанне назвы: “вусная славеснасць”, “народная славеснасць”. У беларускай і рускай фалькларыстыцы не былі прыняты гэтыя назвы і звязаныя з імі ўяўленні. У айчыннай фалькларыстыцы ўведзены тэрміны-назвы – “вусная творчасць народа”, “народна-паэтычная творчасць”, “вусна-паэтычная творчасць народа”. Найбольш поўная з указаных назваў апошняя, бо яна спалучае прыметы, якія змяшчаюцца ў дзвюх папярэдніх назвах, а іменна, падкрэсліваецца вусны характар бытавання фальклору і ўказваецца на мастацкасць як на прымету, па якой адрозніваюцца фальклорныя творы ад звычайу і абрадаў. Усе гэтыя вышэй прыведзеныя тэрміны ўказваюць на тое, што фальклор – гэта мастацтва, якое ствараецца працоўнымі масамі.

Фальклор, як адзначалася, тэрмін міжнароднага значэння, ім шырока карыстаюцца ў шматлікіх краінах, праўда, у многіх выпадках гэтаму паняццю надаецца рознае значэнне. У ЗША і Англіі гэты тэрмін мае шырокі змест – абазначае ўсе віды народнага мастацтва.

Фальклор займае асобнае месца сярод іншых відаў мастацтва, якія адрозніваюцца адзін ад другога тым, што карыстаюцца рознымі матэрыяламі для стварэння мастацкіх твораў: скульптура – дрэвам, камнем, мармурам; жывапіс (мастакі) – фарбамі; літаратура – словам.

Кожны від мастацтва мае свае вобразна-выяўленчыя сродкі. У музыцы выкарыстоўваюцца чаргаванне і гармонія гукаў, у харэаграфіі – пластыка рухаў, у літаратуры – вобразна-выяўленчыя магчымасці слова.

Фальклор – гэта не проста вусная паэзія, гэта – мастацтва слова. Па сутнасці гэта сінтэтычнае мастацтва, якое спалучае ў сабе асаблівасці некалькіх відаў мастацтва. Напрыклад, у песні спалучаны і славеснае, і музычнае мастацтва. Усе фальклорныя творы існуюць у жывым выкананні, таму заключаюць у сабе элементы тэатральнага мастацтва (міміку, інтанацыю, рухі). Нярэдка песні суправаджае танец.

Але асновай фальклорнага твора з’яўляецца слова (не для ўсіх жанраў характэрны напеў (сказ, казка, легенда, прыказка,

прымаўка). Акрамя гэтага, слова ў фальклорных творах можа існаваць і без напева, але напеў без слоў не існуе. Вызначальным пачаткам з'яўляецца слова. У сувязі з гэтым, як зазначыў М. Ісакоўскі, “музыка ў песні сама па сабе неканкрэтная, у значнай меры няпэўная. Яна можа стварыць пэўны настрой, але ж канкрэтную сутнасць песеннага апавядання чалавек пазнае са славеснага матэрыялу песні”.

Што ж такое фальклор як мастацтва слова? Гэта сукупнасць вусных мастацкіх твораў, створаных народамі, масай працоўных у выніку іх сумеснай калектыўнай працы. Родавая прымета, агульная ў фальклору і літаратуры – гэта прыналежнасць да мастацкай творчасці; відавая ж прымета, зыходзячы з якой фальклор адрозніваецца ад літаратуры, – гэта працэс вуснай масавай непрафесійнай творчасці, заснаванай на традыцыях.

У сучаснай навуцы суіснуюць 3 асноўныя канцэпцыі фальклору, а, значыць і розныя дэфініцыі тэрміна. Ім абазначаюцца:

- а) вусна-паэтычная народная творчасць,
- б) комплекс славесных, славесна-музычных, гульнёвых (драматычных) і музычна-харэаграфічных відаў народнай творчасці,
- в) народная мастацкая культура ў цэлым.

У навуцы пераважае канцэптуальнае азначэнне фальклору як комплекснага, поліэлементнага і поліфункцыянальнага мастацтва, асабіста народнай калектыўнай творчасці, якая гістарычна развіваецца і прымае розныя канкрэтныя відавныя і жанравыя формы (паводле В. Гусева).

На пасяджэнні ўрадавых экспертаў пры ЮНЕСКА па захаванні фальклору (Парыж, 1 сакавіка 1985 г.) прапаноўвалася наступнае азначэнне: “Фальклор (у шырокім сэнсе частка традыцыйнай народнай культуры) – калектыўная і заснаваная на традыцыях творчасць груп ці індывідуумаў, якая вызначаецца падзеямі і імкненнямі грамадства і з'яўляецца адэкватным адлюстраваннем іх культурнай і сацыяльнай самабытнасці; фальклорныя ўзоры і каштоўнасці перадаюцца вусна, шляхам імітацыі і іншымі спосабамі. Яго формы ўключаюць мову, вусную літаратуру, музыку, танцы, гульні, міфалогію, абрады, звычаі і іншыя віды мастацкай творчасці”.

Фалькларыстыка вывучае эстэтычныя, ідэйна-мастацкія ўласцівасці і асаблівасці народнай творчасці ў тым выпадку, калі справа датычыць з'яў, уключаных у быт і, безумоўна, у тых выпадках, калі маем справу з мастацтвам слова. Фалькларыстыка з'яўляецца

філалагічнай і мастацтвазнаўчай дысцыплінай. Яе прадмет – мастацтва слова, мастацкай творчасці ва ўсёй яе гістарычна складзенай спецыфіцы.

Для фалькларыстыкі мэтазгодны яе падзел на 3 раздзелы:

- 1) тэорыю фальклору;
- 2) метадалогію яго вывучэння;
- 3) гісторыю фальклору.

Для тэорыі фальклору характэрна вывучэнне наступных важных праблем:

а) праблема спецыфікі фальклору – падабенства з іншымі відамі мастацтва, адрозненне ад іх, сутнасць і своеасаблівасць фальклору як віду мастацтва, агульныя асаблівасці фальклору, адносіны да рэчаіснасці, адлюстраванне жыцця, гістарызм, пазнавальныя, ідэйныя і эстэтычныя каштоўнасці;

б) праблема мастацкага метаду, народных эстэтычных прынцыпаў, асаблівасцей адлюстравання, ролі ўмоўнасці і фантастыкі, форм мастацкага вымыслу, сродкаў ідэйна-эмацыянальнай ацэнкі, ідэалізацыі і паэтызацыі прыроды, быту, чалавека, сатыры, асаблівасці трагічнага і камічнага, тыпізацыі;

в) праблема суадносін нацыянальнага і інтэрнацыянальнага ў фальклору – нацыянальнага зместу і нацыянальнай формы, праявы агульнафальклорных асаблівасцей ў творчасці пэўных народаў, сувязей і ўзаемадзеяння фальклору розных народаў, ролі этнічных груп у стварэнні нацыянальнага фальклору;

г) праблема жанраў – іх класіфікацыя, узаемаадносіны і асаблівасці жанравых форм, суадносіны эпічнага, лірычнага і драматычнага пачаткаў, жанравая своеасаблівасць кампазіцыйных тыпаў;

д) праблема вобраза чалавека – сродкаў яго стварэння, знешняга і псіхалагічнага адлюстравання, характэрнага жанравага складу персанажаў, рэальных і фантастычных вобразаў, гістарычных тыпаў герояў, лірычнага героя ў фальклору;

е) праблема паэтыкі – асаблівасці структуры твораў, сістэмы выразных сродкаў, іх ідэйна-мастацкіх функцый, своеасаблівых форм выкладання – апавяданне, апісанне, простая мова (маналог, дыялог), мастацкае майстэрства, вершаскладанне, гукавы бок мовы, агульнафальклорныя, жанравыя і нацыянальныя асаблівасці паэтыкі, адметнасці своеасаблівай індывідуальнай манеры творцаў і выканання твораў.

Асноўны творчы метады ў фальклору – субліміруючы. Бытаванне фальклорнага мастацтва можна параўнаць са з'явай, характэрнай

для тэхнічных навук (сублімацыя дазваляе ажыццявіць пераход цвёрдага рэчыва ў газ, мінуючы стан вадкасці. Аналагічным чынам, як адзначылі даследчыкі Т. Зуева і Б. Кірдан, «фальклорнае мастацтва ў працэсе ўсведамлення фактаў, мінуючы стадыю праўдападобнасці, пераходзіць на ўзровень такога шырокага абагульнення, што праўдападобнасць становіцца для яго абцяжарваючым момантам... Тут няма абавязковага адлюстравання жыцця ў форме самога жыцця, дапускаецца ўмоўнасць».

Можна вылучыць наступныя тыпы сусветнага фальклору: архаічны, класічны, сучасны, постфальклор.

Архаічны фальклор характэрны для першабытнага грамадства. Як адзначыў рускі даследчык-фалькларыст Я. Касцюхін, «у дадзеным выпадку можна гаварыць пра панфальклор: ён ахоплівае ўсю культуру этнасу. Гэта фальклор людзей з міфалагічным мысленнем».

Класічны фальклор – гэта вусная народная творчасць, якая склалася ў эпоху стварэння дзяржавы, узнікнення пісьменнасці і літаратуры. Для гэтага тыпу сусветнага фальклору характэрна фарміраванне мастацкага часу і мастацкай прасторы, мастацкі вымысел, складанне жанравай сістэмы. У асноўным да гэтага тыпу належыць рускі і беларускі фальклор.

Сучасны фальклор узнікае пасля адмены прыгоннага права, і яго стыхіяй з’яўляецца горад, а бытаванне класічнага фальклору характэрна для вёскі. Назіраецца тэндэнцыя паступовага адмірання з’яў класічнага фальклору. Варта адзначыць, што на развіццё сучаснага фальклору аказваюць уплыў масавая культура, сродкі масавай інфармацыі, эстрада, сучасныя сродкі гуказапісу. Даследчыкі выказваюць меркаванне, што гарадскі фальклор у асноўным функцыянальна маргінальны.

Постфальклор, паводле меркаванняў С. Няклюдава, адносіцца да так называемай трэцяй культуры, якая адмежавана і ад культуры элітарнай, афіцыйна санкцыянаванай, і ад патрыярхальнай вясковай (“традыцыйна-фальклорнай”). “Яна ўключае гетэрагенныя і гетэраморфныя элементы – масавую культуру, якая ствараецца прафесіяналамі “для сбыта” і “нізавой фольклор”, які ствараецца самімі носьбітамі “для карыстання”. Да гэтага тыпу фальклору можна аднесці і “наіўную” (ці “простанародную”) літаратуру” (<http://www.ruthenia.ru/folklore/postfolk.htm>).

1.1.2 Спецыфіка фальклору

Вылучаюцца наступныя спецыфічныя рысы фальклору: вуснасць бытавання, наяўнасць варыянтаў і версій, традыцыйнасць, дыялектычныя ўзаемаадносіны калектывага і індывідуальнага, сінкрэтызм, аптымізм.

Дзякуючы вуснай форме засваення і перадачы, творы былі адкрытымі для змен. Нават ад аднаго і таго ж выканаўцы пры паўторных запісах можна атрымаць розныя варыянты. Варыянты могуць з'явіцца ў выніку пераходу твораў у новае асяроддзе, механічных змен, калі выканаўца пад уплывам пэўных абставін свядома скарачае або пашырае твор, у выніку памылак памяці. Фальклорны твор існуе ў сукупнасці варыянтаў. Так, напрыклад, песня-вясянянка “Вол бушуе – вясну чуе” ў шматтомніку “Беларуская народная творчасць” прадстаўлены 57 варыянтамі, запісанымі ў розных рэгіёнах рэспублікі, балада “Браткі” налічвае звыш 40 варыянтаў, казка “Смерць-кума” – 19 варыянтаў.

Варыянты аднаго і таго ж фальклорнага твора аб'яднаны адзінай ідэйнай задумай, адрозніваюцца прыватнымі дэталямі, захоўваючы вобразныя, сюжэтна-кампазіцыйныя, тэматычныя і стылёвыя элементы. Адрозненні не выходзяць за межы рэалізацыі адзінай для ўсіх варыянтаў ідэйнай задумы. Адзінства задумы – крытэрыі вызначэння варыянтаў твора. Варыянты фальклорных твораў дапамагаюць зразумець сэнс і прычыны тых змен, што адбываюцца ў фальклору, яны даюць багаты матэрыял для раскрыцця пэўных заканамернасцей фальклорнага працэсу.

Для народных твораў розных жанраў характэрны больш або менш блізкія паміж сабой варыянты. Адзінства варыянтаў абумоўлена ўплывам такіх фактараў, як асяроддзе і час. Дастаткова змяніцца гэтым фактарам (перамена часу, асяроддзе), як адзінства варыянтаў разбураецца і адбываюцца іх змены. Змяненне варыянтаў прыводзіць да ўзнікнення таго, што мы называем версіяй. Версія – гэта варыянт фальклорнага твора, які змяніўся пад уплывам перамены асяроддзе бытавання ці часу. Прыметай версіі лічацца значныя змены ў ідэйна-мастацкім напавенні твора пад уплывам змянення фактараў – асяроддзе і часу.

Традыцыйнасць абазначае ўстойлівыя ўласцівасці і якасці фальклорнай традыцыі, якія датычаць усіх кампанентаў мастацкага твора: яго ідэі, сістэмы вобразаў, кампазіцыі, тэматычных рэалій

і стылю. Традыцыйнасць выражаецца ў паўторы ўсіх найважнейшых асаблівасцей і складовых частак фальклорнага твора незалежна ад манеры і спосабаў трактоўкі сюжэтаў і матываў асобнымі носьбітамі фальклору. Гэтым тлумачыцца наяўнасць устойлівай “наменкла-туры” персанажаў, сюжэтных палажэнняў, стылёвых асаблівасцей агульна-фальклорнага і жанравага тыпаў. Традыцыйнасць вызначае спосаб існавання фальклорнага тэксту ў адзінстве стабільнасці і зменлівасці.

Разам з гэтым адной з тыповых і асноўных прымет бытавання фальклору з’яўляецца імправізацыя творцаў-выканаўцаў. Імправізуючы, творца прытрымліваецца традыцыі. Калі б ва ўсе віды народнага мастацтва не ўносілася імправізацыя, традыцыя стала б штампам, твор механізаваўся б, страціў адну з асноўных функцый – удзейнічаць на слухачоў і павінен быў знікнуць з фальклорнага рэпертуару. У народнай творчасці традыцыя і імправізацыя складаюць дыялектычнае адзінства.

Калектыўнасць фальклору выяўляецца ў тым, што ў стварэнні, выкананні і распаўсюджанні песень, казак, легенд, прыказак, прымавак, прыпевак і іншых жанраў удзельнічалі многія людзі. Аднак гэта не абазначае, што ў творчым працэсе стварэння фальклорных твораў ніякай ролі не адыгрываў асобны чалавек, індывідуальнасць.

Таленавітыя народныя спевакі і казачнікі складалі песні, казкі або іншыя творы, карыстаючыся паэтычнымі формамі і сродкамі мастацкай выразнасці, выпрацаванымі на працягу стагоддзяў. Яны выказвалі думкі і пачуцці ўсяго калектыву, адлюстроўвалі яго светапогляд. Паступова ствараліся пэўныя творчыя традыцыі і прынцыпы. Фальклорныя творы за час бытавання набывалі ўстойлівую форму і змест, прычым традыцыйная ўстойлівасць выпрацоўвалася паступова ў працэсе адбору найбольш дасканалых твораў з розных іх варыянтаў, якія існавалі самастойна.

Сінкрэтызм – тэрмін, уведзены А. Вёсялоўскім у тэорыю мастацтва, распрацаваную ім у лекцыях па паэтыцы, якія ён чытаў у Пецярбургскім універсітэце. Гэты тэрмін ужываецца ў адносінах да розных з’яў у галіне культуры: сінкрэтызм ідэалагічны, мастацкі, песенны, першабытны, харавы, абрадавы.

А. Вёсялоўскі вылучаў сінкрэтызм першабытнай паэзіі, або сінкрэтызм старажытнай паэзіі, з якой генетычна звязаны фальклор, вызначаючы яго як “спалучэнне рытмічных рухаў з песняй-музыкай і элементамі слова”.

Напрыклад, карагодная гульня – гэта ўзор сінкрэтычнага мастацтва, комплекс такіх мастацкіх кампанентаў як слова, музыка, рухі, танцы, якія ў адзінстве складаюць тое, што цэментуе карагод.

1.1.3 Жанравая сістэма беларускага фальклору

У розных школах і накірунках фалькларыстыкі прыняты розныя тыпы класіфікацыі фальклору, якія грунтуюцца на канцэптуальных уяўленнях пра аб'ём паняцця “фальклор”.

У фалькларыстычнай літаратуры выкарыстоўваюцца дзве канцэпцыі класіфікацыі фальклору – філалагічная (якая зыходзіць з уяўлення аб фальклоры як аб мастацтве слова) і мастацтвазнаўчая (або агульная – аб'ядноўвае славесныя, музычныя, песенныя, харэаграфічныя, гульнёвыя, драматычныя і тэатральныя формы фальклору, або спецыяльная для кожнай з названых форм).

Аснову філалагічнай класіфікацыі складае пэтыка ў спалучэнні з такімі крытэрыямі, як форма выканання і суадносіны вербальнага тэксту і музыкі.

Агульная мастацтвазнаўчая канцэпцыя таксама лічыць асноўным класіфікацыйным прынцыпам падзел фальклору на роды, але не ў літаратуразнаўчым, а ў больш шырокім, сапраўдным значэнні паняцця “род”, якое ўзыходзіць да антычнай эстэтыкі, дзе яно прымянялася не толькі да славесных, але і музычных, харэаграфічных і гульнёвых форм.

Паколькі фальклор, як і літаратура, – мастацтва слова, то фалькларыстыка выкарыстоўвае паняцці і тэрміны, выпрацаваныя літаратуразнаўствам, прымяняючы іх да асаблівасцей вуснай народнай творчасці. У якасці паняццяў і тэрмінаў служаць род, від, жанр і жанравая разнавіднасць. Пад родам мы разумеем спосаб адлюстравання рэчаіснасці, пад жанрам – тып мастацкай формы (казка, песня, прыказка). Могуць быць яшчэ больш вузейшыя групы твораў – жанравыя разнавіднасці.

Фальклорныя жанры ў сваёй сукупнасці ўяўляюць мастацкую сістэму, у якой усе тыпы твораў знаходзяцца ў складаных узаемадзеяннях.

Сістэма фальклорных жанраў узнікае:

- а) у сувязі з агульнымі для іх ідэйна-мастацкімі прынцыпамі;
- б) у сувязі з узаемнымі адносінамі жанраў, якія развіваліся гістарычна;
- в) у сувязі з агульным гістарычным лёсам жанраў.

Схема класіфікацыі фальклорных жанраў

1 Абрадавы фальклор:

- а) каляндарна-абрадавы (зімовая, веснавая, летняя, восеньская паэзія);

б) сямейна-абрадавы (радзінна-хрэсьбінная і вясельная паэзія, пахавальныя абрады і галашэнні);

в) замовы.

2 Пазаабрадавы фальклор:

а) эпічныя пражайныя жанры (казка, паданне, легенда);

б) эпічныя вершаваныя жанры (гістарычныя песні, баллады);

в) лірычныя вершаваныя жанры (сацыяльна-бытавыя песні, любовныя песні, сямейна-бытавыя песні, частушка).

3 Малыя фальклорныя жанры:

а) прымаўкі;

б) прыказкі;

в) загадкі;

г) прыкметы і павер'і.

4 Драматычныя тэксты і дзеянні:

а) гульні, карагоды;

б) сцэнка, п'есы.

1.1.4 Фальклор і літаратура

Фальклор і літаратура – блізкія віды мастацтва, для якіх характэрна вобразнае пазнанне рэчаіснасці, аднак яны маюць пэўныя спецыфічныя рысы (гл. табліцу 1).

Табліца 1

Фальклор	Літаратура
1	2
1. У фальклоры асабістае, індывідуальнае і калектыўнае аб'яднаны настолькі цесна, што асобны творчы індывідум раствараецца ў калектыве. Творы вуснай народнай творчасці не маюць заключнай рэдакцыі. Кожны выканаўца твора стварае, развівае, дапаўняе, скарачае, шліфуе тэкст, выступае сааўтарам песні ці казкі.	1. Літаратурны твор ствараецца пісьменнікам, незалежна ад таго, літаратар ён па прафесіі ці не – індывідуальна ці ў садружнасці з іншымі пісьменнікамі. Пакуль пісьменнік вядзе над ім работу, твор не становіцца набыткам мас, толькі тады масы знаёмяцца з ім, калі твор надрукаваны ў сваёй заключнай рэдакцыі. Літаратурны працэс стварэння кананічнага тэкста твора адзелены ад непасрэднай творчай дзейнасці мас, звязаны з ёй толькі генетычна.

Заканчэнне табліцы 1

1	2
2. Фалькларыст шукае ўмовы, якія стварылі сюжэт.	2. Літаратуразнавец, жадаючы вывучыць паходжанне твора, шукае аўтара.
3. Фальклор распаўсюджваецца вусным спосабам.	3. Літаратура распаўсюджваецца пісьмовым шляхам.
4. Фальклорны твор існуе пры наяўнасці выканаўцы і слухача. Фальклорны твор змяняецца.	4. Літаратурны твор, адзін раз узнікшы, не змяняецца, акрамя іншы раз пэўных аўтарскіх паправак.
5. Фальклорныя творы выконваюць у працэсе бытавання шэраг практычных неэстэтычных функцый (калыханкі закалыхваюць дзяцей, дзякуючы замовам, жадаюць вярнуць здароўе хворым), рытм песень дапамагае актывізаваць фізічныя намаганні людзей, занятых цяжкай працай.	5. Літаратурны аналіз можа толькі ўстанавіць фальклорную з’яву, але не ў стане магчымасці яе растлумачыць.
6. Мастацтва слова ў фальклоры звязана з іншымі відамі мастацкай творчасці (выканаўчым майстэрствам акцёра, майстэрствам апавядальніка, майстэрствам спеваў, музыкай) назіраецца адзінства слова, напева, рухаў.	6. Мастацтва слова ў літаратуры таксама спалучаецца з іншымі відамі мастацтва (верш і яго мастацкае чытанне, песня і яе выкананне, драматычныя гульні).
7. Слова ў фальклоры выконвае “наглядна-выразную” функцыю.	7. Літаратуразнавец вырашае задачы вылучэння жанраў і іх даследавання.
8. Фальклор вырашае задачу вылучэння жанраў і даследавання ўнутранай структуры твораў – кампазіцыйнай будовы.	8. На першым плане – асоба чалавека, свет яго перажыванняў, яго непаўторнасць.
9. Фальклорныя творы адрозніваюцца традыцыйнай паэтыкай – традыцыйнай народнай сімволікай, разнастайнымі формамі паралелізму, пастаянствам эпітэтаў, метафар, параўнанняў і іншых відаў тропы.	9. Для літаратуры рэалістычных напрамкаў характэрна стварэнне тыповых характараў у тыповых абставінах. Тыповы характар, адлюстроўваючы асноўныя рысы свайго сацыяльнага асяроддзя і сваёй эпохі, праяўляецца праз індывідуальныя якасці героя, праз яго непаўторнае аблічча.
10. Фальклорныя творы адрозніваюцца асаблівасцямі тыпізацыі. Вобразы вусна-паэтычнай творчасці не маюць індывідуалізацыі.	

1.2 Гістарыяграфія фалькларыстыкі

1.2.1 Пачатак сістэматычнай збіральніцкай і даследчай работы ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. Праблема аматарства ў фальклорна-этнаграфічным вывучэнні як адметная асаблівасць у збіранні і даследаванні фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў (З. Даленга-Хадакоўскі, Я. Чачот, А. Рыпінскі, Я. Баршчэўскі).

Пачатак збірання і даследавання беларускай народнай творчасці прыпадае на мяжу XVIII–XIX стст. Зараджэнне беларускай фалькларыстыкі звязана з нацыянальна-вызваленчым рухам, з распаўсюджаннем ідэй асветніцтва, рамантызму. Увогуле першую палову XIX ст. можна назваць эпохай рамантычнага нарадазнаўства.

Калі звярнуцца да характарыстыкі сацыяльна-палітычнай і нацыянальнай сітуацыі ў Еўропе ў канцы XVIII–XIX стст., то можна адзначыць, што менавіта ў гэты час пачынаецца перыяд славянскага адраджэння. У гэты час фарміраваліся славянскія нацыі, на палітычную арэну выступалі дэмакратычныя сілы, народжаныя ў абставінах барацьбы супраць феадальнага і нацыянальнага прыгнёту, узростала нацыянальная самасвядомасць славянскіх народаў і звязаная з ёю цікавасць да свайго мінулага.

Адначасова з пад'ёмам нацыянальных культур, ростам нацыянальнай самасвядомасці і патрыятызму да новага жыцця адраджаецца і ідэя славянскай еднасці, на аснове якой і развіваецца славяназнаўчая навука.

Вывучэннем фальклору Беларусі, збіраннем і даследаваннем беларускіх фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў у першай палове XIX ст. займаліся людзі, якія адносілі сябе або да рускай, або да польскай навукі. Але і тыя, і другія былі дзеячамі мясцовага паходжання, якія прайшлі польскую ці рускую школу выхавання.

Да ліку дзеячоў гэтага часу можна аднесці такіх беларуска-польскіх фалькларыстаў, як Зарыян Даленга-Хадакоўскі, Ян Чачот, Аляксандр Рыпінскі, Ян Баршчэўскі і інш. Іх працы былі надзвычай сур'ёзнымі, але, па сутнасці, іх справу можна назваць аматарскай, ішла яна ад чыста асабістага захаплення кразнаўствам, жыццём і побытам беларускага селяніна.

Погляды гэтых дзеячоў – ураджэнцаў Беларусі – на праблему этнагенезу беларускага народа, на характар, гістарычны лёс

народнай творчасці былі далёка неаднолькавымі. Самай буйнай постаццю ў славянскім нарадазнаўстве першай паловы XIX ст. з'яўляецца Зарыян Даленга-Хадакоўскі (Адам Чарноцкі (1784–1825)). Яму належыць праца “Аб славяншчыне да хрысціянства” (1818 г.), якая і замацавала імя Д. Хадакоўскага ў сусветнай славістыцы. Заслуга Д. Хадакоўскага заключаецца ў тым, што ён першым сярод славянскіх вучоных звярнуўся да культуры народа як да крыніцы народнасці. Ён лічыў важнай задачай праўдзіва пазнаць мінулае славян, з гэтай мэтай заклікаў збіраць самыя розныя звесткі, у тым ліку і вусную народную творчасць.

Ян Чачот – адзін з першых і буйнейшых збіральных беларускіх народных песень, беларуска-польскі паэт і фалькларыст, блізкі сябра А. Міцкевіча, сумленны інтэлігент, урадженец Беларусі, чалавек рамантычных настрояў. З 1837 г. па 1846 г. ён выдаў 6 невялікіх томікаў беларускіх народных песень, якія хоць і мелі розныя назвы, у фалькларыстычнай літаратуры вядомы пад назвай “Вясковыя песні з-над Нёмана і Дзвіны”. Каля 1000 песенных нумароў прадстаўлена, але пераважная іх большасць дадзена ў больш-менш удалым перакладзе на польскую мову. Толькі частка песень 4, 5 і ўсе песні 6 тома апублікаваны ў арыгінале.

Ян Баршчэўскі, які стаяў на пазіцыях ліберальнага дваранства, вызначаўся дэмакратычнасцю поглядаў. У яго зборніку белетрызаваных беларускіх казак і паданняў (“Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”), што выйшлі ў Пецярбургу ў 1844–1846 гг. на польскай мове, прыводзяцца і беларускія народныя песні.

Сярод так званых “блудных дзяцей” Беларусі, пісьменнікаў, этнографіў і фалькларыстаў мясцовага паходжання, але польскага выхавання, напэўна, самай складанай постаццю з'яўляецца Аляксандр Рыпінскі (1811–1886). У яго кнізе “Беларусь” можна знайсці шмат каштоўных звестак этнаграфічнага характару, багата беларускіх народных песень, пра якія аўтар гаварыў з непрыхаванай любоўю і гордасцю. Хоць песні беларусаў Рыпінскі адносіў да паэтычных скарбаў палякаў, усё ж яго зборнік меў станоўчае значэнне для развіцця беларускай нацыянальнай культуры.

Да зачараваных творчасцю народа мы адносім і П. М. Шпілеўскага, надзвычай пладавітага фалькларыста, белетрыста, тэатральнага крытыка. Яму належаць самыя буйныя ў беларускай фалькларыстыцы 50–60 гадоў XIX ст. працы: “Падарожжа па

Палессі і Беларускай краі”, “Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках”.

У сваёй кнізе “Падарожжа па Палессі і Беларускай краі” П. М. Шпілеўскі апісаў ўсё, што бачыў на сваім шляху з Варшавы ў Беларусь: гарады, вёскі, курганы, заняткі і звычаі людзей, жыццё і побыт сялян, земляробства, прылады працы, падрабязна апісаў гарады і мястэчкі, народныя гуляння і г. д.

Але “Падарожжа па Палессі і Беларускай краі” – гэта не толькі асабістыя ўражанні падарожніка, які на перакладных дабіраўся ад адной паштовай станцыі да другой па славу таму Екацярынінскаму тракту з Варшавы ў родную Беларусь. Нарысы насычаны разнастайнымі звесткамі, узятымі са шматлікіх друкаваных крыніц – мастацкай, краязнаўчай, гістарычнай літаратуры, летапісаў. Аўтар прадставіў некалькі фантастычных легенд і гістарычных паданняў.

Заслугай Шпілеўскага з’яўляецца той факт, што ён даў самае першае і даволі падрабязнае апісанне беларускіх народных танцаў.

П. Шпілеўскі выступаў абаронцам беларускай мовы, яе самастойнасці, аднак яго погляды на гістарычнае развіццё беларускай мовы былі пазбаўлены навуковай аргументацыі. “Падарожжа па Палессі і Беларускай краі” трэба разглядаць як тыповае эсэ белетрызаванага характару з яго вольнай кампазіцыяй, індыўідуальнымі ўражаннямі і меркаваннямі. Значэнне кнігі заключаецца ў тым, што тут сабраны самыя разнастайныя звесткі аб беларускай краі.

Другая праца П. М. Шпілеўскага “Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках” складаецца з серыі нарысаў, прысвечаных апісанню сямейна-бытавых абрадаў і звычаяў беларускіх сялян і публікацыі аб’ёмістых тэкстаў чарадзейных казак.

Імя І. І. Насовіча зазвяла зоркай на небасхіле беларускай фалькларыстыкі 60–70-х гадоў. Першы буйны фалькларыст і лексікограф, творчая дзейнасць яго – з’ява феноменальная ў гісторыі духоўнай культуры Беларусі.

І. І. Насовіч не меў магчымасці слухаць лекцыі маскітных пецярбургскіх ці маскоўскіх прафесараў, аднак дзякуючы празе да ведаў, нястомнай працы над сабой, настойлівасці ў дасягненні пастаўленай мэты, ён стаў высокаадукаваным чалавекам свайго часу.

Упершыню ў гісторыі беларускай фалькларыстыкі І. Насовіч паспрабаваў растлумачыць сэнс беларускіх прыказак і прымавак, паказаць іх генезіс і функцыянальнае ўжыванне (“Зборнік беларускіх прыказак”, 1866 г.).

У гісторыю беларускай фалькларыстыкі І. Насовіч ўвайшоў як складальнік першага буйнога зборніка беларускіх народных песень (“Белорусские песни, собранные И. И. Носовичем”. – СПб, 1873. Т. 5).

І. І. Насовіч высока ставіў мелас беларусаў, лічыў, што песня праўдзіва выказвала пачуцці і думкі “прасталюдзіна”, была яго вернай спадарожніцай, суправаджала пры самых розных жыццёвых абставінах.

1.2.2 Актывізацыя збіральніцкай і даследчай работы ў галіне беларускай народнай паэзіі. РГТ і яго роля ў даследаванні быту і фальклору народаў Расіі

Рускае геаграфічнае таварыства (РГТ), створанае ў 1845 г., адыграла значную ролю ў даследаванні быту і фальклору народаў Расіі. Задумвалася гэтая арганізацыя як кансерватыўная прыдворная акадэмія, якая павінна была даваць царскаму ўраду рэкамендацыі ў выбары палітычнага курса ў адносінах да народаў ускраіны Расійскай імперыі.

Менавіта факт стварэння такой арганізацыі засведчыў арганізаванае, планамернае і інтэнсіўнае вывучэнне вуснапаэтычнай творчасці. На старонках перыядычных выданняў РГТ былі надрукаваны многія фальклорна-этнаграфічныя зборнікі.

Складалася РГТ з 4 аддзелаў: агульнай геаграфіі, геаграфіі Расіі, этнаграфіі, статыстыкі.

Таварыства на велізарнай тэрыторыі мела свае філіялы (ад Вільні да Іркуцка). Фальклорна-этнаграфічную работу таварыства распачало з рассылкі ў 1818 г. ва ўсе губерні Расіі спецыяльнай праграмы, якая называлася “Інструкцыя этнаграфічная” і заключала наступныя пытанні, звязаныя са зборам фактычных матэрыялаў пра наступныя асаблівасці:

- 1) знешнасць жыхароў;
- 2) мову з асаблівасцямі мясцовай гаворкі;
- 3) хатні быт, дзе захаваліся першабытныя звычаі і абрады народа;
- 4) грамадскі быт;
- 5) разумовыя і маральныя здольнасці;
- 6) народныя паданні і помнікі.

Апошні пункт прадугледжваў збіранне вуснай народнай творчасці. Разасланая праграма дала вялікі прыток свежых матэрыялаў і паспрыяла папулярызацыі фальклорна-этнаграфічнага

даследавання. Дзякуючы праграме назбіралася вялікая колькасць розных апісанняў побыту народа, абрадаў і твораў вуснай народнай паэзіі.

Цесна былі звязаны з дзейнасцю таварыства такія буйныя вучоныя, як М. Афанасьеў, Ф. Буслаеў, А. Весялоўскі, М. Кастама-раў, А. Пыпін, збіральнікі і даследчыкі беларускага фальклору І. Насовіч, П. Шэйн, З. Радчанка.

9 красавіка 1867 г. быў створаны Паўночна-Заходні аддзел РГТ, які займаўся збіраннем і вывучэннем народнай творчасці беларусаў.

Павел Васільевіч Шэйн (1826–1900) – збіральнік і публікатар беларускай народнай вусна-паэтычнай творчасці.

На працягу 1868–1870 гг. выйшлі наступныя выданні, падрыхтаваныя П. В. Шэйнам: “Рускія народныя песні”, “Беларускія народныя песні”.

За перыяд 1887–1902 гг. выдадзены чатыры тамы “Матэрыялаў для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю”. Паралельна П. В. Шэйн рыхтуе і выпускае ў 2 тамах кнігу “Велікарус у сваіх песнях, абрадах, звычаях, вераваннях, казках, легендах” (1898, 1902) (Дадатак Б).

З імем П. В. Шэйна звязана і стварэнне першай айчынной праграмы па збіранні вуснай народнай творчасці. Упершыню была акрэслена праблема навуковага характару метадыкі збору фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў. За ўзор П. В. Шэйн узяў праграму нямецкага вучонага В. Мангартэ, пакінуўшы назву тую ж – “Просьба”.

У праграме П. В. Шэйна важнае месца займаюць такія тры пытанні: Што запісваць? Як запісваць? Ад каго запісваць?

1.2.3 Праблема рэгіянальнага вывучэння вуснапаэтычнай творчасці (Е. Раманаў, У. Дабравольскі, З. Радчанка, М. Косіч, М. Нікіфароўскі)

Зінаіда Фёдараўна Радчанка – першая ў Расіі жанчына, якая стала членам Рускага геаграфічнага таварыства і апублікавала тры зборнікі народных песень.

За першы фальклорны зборнік – “Зборнік маларускіх і беларускіх песень Гомельскага павета, запісаных для голасу з акампанеентам фартэпіяна” (СПб, 1881г., вып. 8) удастоена сярэбранага медаля РГТ. У зборнік увайшло 30 песень з напевамі.

“Зборнік маларускіх і беларускіх народных песень Магілёўскай губерні Гомельскага павета Дзятлавіцкай воласці” (1911) адрозніваецца ад папярэдніх наяўнасцю музычнай часткі: у ім прыводзяцца напевы да 180 народных песень.

Фальклорна-этнаграфічная спадчына З. Радчанка адыграла значную ролю ў справе збірання і вывучэння вуснапаэтычнай творчасці беларускага народа.

Марыя Косіч родам з в. Расуха Мглінскага павета Чарнігаўскай губерні. Збіраць песні пачала з 20 гадоў, палюбіла іх. З 1897 г. пачала сістэматычна збіраць мясцовыя песні па вёсках. Сабрала багаты і каштоўны матэрыял, які склаў аснову зборніка “Ліцвіны-беларусы Чарнігаўскай губерні, іх побыт і песні”. Структура зборніка М. Косіч адрозніваецца ад папярэдніх, выдадзеных да таго часу. Апісанне абрадаў і звычайў яна дае па месяцах і порах года, ілюструе шматлікімі прыкладамі.

Значную навуковую каштоўнасць уяўляе раздзел “Хрысціны”, у якім грунтоўна ахарактарызавана роля бабкі-павітухі, апісаны хрысціны, змешчана дзевяць хрэсьбінных песень. Вылучаны яшчэ такія раздзелы, як “На Масленцы”, “Сакавік”, “Тройца”, “Граная”, “Чэрвень”, “Жнівень”. Пры ўсёй змястоўнасці і насычанасці фальклорнымі матэрыяламі зборнік М. Косіч мае пэўны недахоп – адсутнасць навуковай класіфікацыі фальклорных матэрыялаў.

Е. Р. Раманаў у гісторыю беларускай фалькларыстыкі ўвайшоў як аўтар манументальнай працы “Беларускі зборнік” у 10 выпусках, у якіх прадстаўлены амаль усе жанры вуснай паэзіі беларусаў і дадзены шматлікія апісанні народных звычайў, абрадаў, заняткаў, рамёстваў, побыту сялян.

Вялікая колькасць песень змешчана Раманавым у двухтомнай працы “Матэрыялы па этнаграфіі Гродзенскай губерні”. У I томе “Матэрыялаў” змешчаны песні: калядныя, велікодныя, юр’еўскія, песні абраду ваджэння куста, купальскія, пятроўскія, сенакосныя, жніўныя, хрэсьбінныя і вясельныя – з падрабязным апісаннем абрадаў. У першым томе прадстаўлены калядныя і валачобныя, летнія, жніўныя песні. У II томе сабраны вясельныя песні, але без апісання абраду, галоўнае месца займаюць таксама пазаабрадавыя песні.

У. М. Дабравольскаму належыць чатырохтомная праца “Смаленскі этнаграфічны зборнік”, II і IV тамы якога прысвечаны народнай песні, у III томе змешчаны прыказкі, прымаўкі, трапныя народныя выразы, мянушкі, заклінанні, прыкметы. Зборнік быў складзены з матэрыялаў, якія запісаў сам збіральнік.

М. Я. Нікіфароўскі ўвайшоў у гісторыю фалькларыстыкі як выдатны збіральнік народна-паэтычных скарбаў, даследчык вуснай паэзіі, народных звычаяў і абрадаў, складальнік змястоўных зборнікаў. Першая самастойная праца – “Нарысы Віцебскай Беларусі” – надрукаваны ў 1892–1899 гг. у часопісе “Этнографическое обозрение”, затым была надрукавана яго кніга “Нарысы простанароднага жыцця”.

Першая самастойна выдадзеная праца М. Я. Нікіфароўскага – “Нарысы Віцебскай Беларусі” (1892–1899, часопіс “Этнографическое обозрение”).

Звыш 30 гадоў збіраўся фалькларыстам матэрыял для працы “Простанародныя прыкметы і павер’і, прымхлівыя абрады і звычаі, легендарныя паданні пра асобы і мясціны” (1897). У гэтай працы М. Я. Нікіфароўскі прасочвае жыццё чалавека ад нараджэння да шлюбу.

М. Я. Нікіфароўскі выдаў першы асобны зборнік “Простанародныя загадкі” (1898). У гэтым зборніку загадкі размешчаны па тэматычным прынцыпе (больш зручным і навуковым): вылучаецца 10 груп (чалавек і часткі цела, ежа і напіткі, адзенне і абутак, мэбля, жывёлы і г. д.).

У 1907 г. – апублікавана найцікавейшая праца М. Я. Нікіфароўскага “Нячысцікі”. Збор простанародных у Віцебскай Беларусі паданняў пра нячыстую сілу” (падрыхтавана ў 1898 г.).

У 1910 г. распачалося друкаванне працы “Напаўпрыказкі і напаўпрымаўкі, якія ўжываюцца ў Віцебскай Беларусі”.

М. Я. Нікіфароўскі быў адным з першых фалькларыстаў не толькі ў Беларусі, але і ў Расіі, хто пачаў запісваць прыпеўкі. Сабраў значны матэрыял для зборніка “Беларускія песні-частушкі”, апублікаваны пасля смерці аўтара. Тэматычныя групы прыпевак – сацыяльныя, рэкруцкія, салдацкія, сямейна-бытавыя, дзіцячыя, вясельныя, жартоўныя, танцавальныя. Аўтар сістэматызаваў прыпеўкі па геаграфічным прынцыпе – па вёсках, паветах, губернях.

2 Практычная частка

2.1 Спецыфіка фальклору.

Тэорыя і гісторыя фальклору

Пералік вывучаемых пытанняў

1. Фальклор як мастацтва слова.
2. Сучаснае разуменне тэрмінаў “фальклор” і “фалькларыстыка”.
Тыпы фальклорных традыцый.
3. Жанравая сістэма беларускага фальклору.
4. Фальклор і літаратура.

Пытанні для самаправеркі

1. Што ўключае ў сябе паняцце вуснай народнай творчасці?
2. Што вывучае фалькларыстыка?
3. Якія тыпы сусветнага фальклору вам вядомы?
4. Што называюць постфальклорам?
5. Якія спецыфічныя рысы фальклору вылучаюць навукоўцы?
6. Якія фальклорныя жанры вам вядомы?

Практычныя заданні

1. Падрыхтуйце вуснае выступленне на тэму “Фальклор і літаратура: агульнае і адметнае”.
2. Напішыце сачыненне-разважанне “Постфальклор як частка “трэцяй культуры”.
3. Зрабіце запісы фальклорных тэкстаў у сваёй мясцовасці. Назавіце іх спецыфічныя рысы.
4. Падрыхтуйце мультымедычную прэзентацыю “Жанравая сістэма беларускага фальклору”.
5. Узгадайце творы беларускай і сусветнай літаратуры, у якіх сустракаюцца фальклорныя элементы.

Праверачны тэст

1. Кім быў уведзены ў навуковы ўжытак тэрмін “фальклор”?

- а) А. М. Весялоўскім;
- б) В. М. Тацішчавым;

- в) У. Томсам;
- г) Я. Карскім.

2. Адзначце спецыфічныя рысы фальклору:

- а) вусная форма бытавання;
- б) індывідуальнасць;
- в) інавацыйнасць;
- г) традыцыйнасць;
- д) сінкрэтызм.

3. Адзначце толькі фальклорныя жанры:

- а) аповесць;
- б) апавяданне;
- в) легенда;
- г) нарыс.

4. Адзначце літаратурныя жанры:

- а) быліна;
- б) песня;
- в) духоўны верш;
- г) паэма.

5. Устаноўце адпаведнасць:

1	Варыянтнасць	А	Наяўнасць разнастайных рэгіянальных (лакальных) традыцый
2	Імпровізацыйнасць	Б	Сістэма сувязей мінулага і сучаснага
3	Дыялектнасць	В	Зменлівасць тэксту ў працэсе яго бытавання
		Г	Стварэнне твораў у момант выканання

6. _____ – непадзельнасць, адзінства відаў народнай творчасці.

7. Устаноўце адпаведнасць:

1	Выхаваўчая	А	Фальклор – від мастацтва, звязаны з калектыўнымі зносінамі
2	Эстэтычная	Б	Фальклор – з’ява мастацтва, якая задавальвае неабходнасць чалавека ў зносінах з прыгожым
3	Камунікатыўная	В	Фальклор фарміруе асобу чалавека
		Г	Фальклор – важны кампанент абрадаў

2.2 Гістарыяграфія фалькларыстыкі

Пералік вывучаемых пытанняў

1. Пачатак збірання і вывучэння беларускага фальклору.
2. Актывізацыя збіральніцкай і даследчай работы ў галіне беларускай народнай паэзіі. РГТ і яго роля ў даследаванні быту і фальклору народаў Расіі.
3. Праблема рэгіянальнага вывучэння вуснапаэтычнай творчасці (Е. Раманаў, З. Радчанка, М. Косіч, У. Дабравольскі, М. Нікіфароўскі).

Пытанні для самаправеркі

1. На які храналагічны перыяд прыпадае пачатак збору і даследавання твораў вуснай народнай творчасці беларусаў? З якімі падзеямі гэта звязана?
2. Раскажыце пра РГТ і яго ролю ў даследаванні традыцыйнай духоўнай культуры.
3. Якія даследчыкі займаліся праблемамі рэгіянальнага вывучэння вуснапаэтычнай творчасці?
4. Што вы ведаеце аб дзейнасці Зінаіды Фёдараўны Радчанка?

Практычныя заданні

1. Зрабіце кароткі канспект і прааналізуйце змест працы А. Багдановіча “Перажыткі старажытнага светасузірвання ў беларусаў”.
2. Падрыхтуйце паведамленні пра жыццё і дзейнасць У. Дабравольскага, М. Нікіфароўскага, А. Сержпутоўскага.
3. Разгадайце шарэнту па гістарыяграфіі беларускай фалькларыстыкі: знайдзіце прозвішчы даследчыкаў.

Р	А	М	Н	І	Ф	Я	Т	О	Ў
С	Е	А	І	К	А	П	А	К	С
Ж	Р	Н	А	Ў	Р	К	Я	Б	А
П	Ш	Н	С	Ў	О	І	А	Т	Р
У	Э	Й	К	Ф	О	С	Ш	А	Ў
Т	О	Ў	І	Я	Д	В	Э	К	М
Ф	Е	С	Б	А	Ч	І	Н	І	А
А	Д	К	І	Н	К	А	Ш	О	Р
Р	С	К	А	Д	А	Б	С	З	А
О	Ў	І	Р	Ч	Ы	К	І	Л	Ў

Праверачны тэст

1. Адзначце зборнік, аўтарам якога з'яўляецца Еўдакім Раманаў:

- а) “Беларускія народныя песні”;
- б) “Беларускі зборнік”;
- в) “Беларусы”;
- г) “Беларусь”.

2. Адзначце зборнік, аўтарам якога з'яўляецца Павел Шэйна:

- а) “Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў”;
- б) “Вясковыя песні з-над Нёмана і Дзвіны”;
- в) “Велікарус у сваіх песнях, абрадах, звычаях, вераваннях, казках, легендах...”;
- г) “Беларускія народныя песні”.

3. Устанавіце адпаведнасць:

1	Е. Раманаў	А	Вясковыя песні з-над Нёмана і Дзвіны
2	З. Радчанка	Б	Беларусь
3	Я. Чачот	В	Беларускі зборнік
4	А. Рыпінскі	Г	Гомельскія народныя песні
5	П. Шэйна	Д	Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў
6	А. Сержпутоўскі	Е	Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю
7	М. Федароўскі	Ж	Пружаны і яе ваколіцы

4. Адзначце знакамітых айчынных даследчыкаў-фалькларыстаў:

- а) В. Гусеў;
- б) Л. Вінаградава;
- в) К. Кабашнікаў;
- г) Г. Барташэвіч;
- д) А. Весялоўскі;
- е) Ф. Буслаеў.

Дадатак А (даведачны)

Збіральнікі-фалькларысты

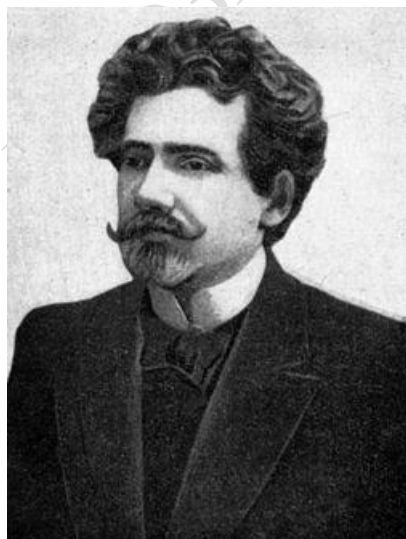
Еўдакім Раманаў
(30 жніўня (11 верасня) 1855 года,
м. Нова-Беліца Гомельскага павета)

Беларускі этнограф, фалькларыст і археолаг. Яго дзейнасць адзначана Малым і Вялікім залатымі медалямі, а таксама дыпламамі навуковых таварыстваў. Лаўрэат імянных прэмій Расійскай акадэміі навук.

Павел Васільевіч Шэйн
(1826, Магілёў – 14 (27) жніўня 1900, Рыга)

Педагог, этнограф, фалькларыст, збіральнік беларускай народнай вуснапаэтычнай творчасці.

Мітрафан Віктаравіч Доўнар-Запольскі
(2 (14) чэрвеня 1867, Рэчыца –
30 верасня 1934, Масква)

Беларускі гісторык, этнограф, фалькларыст, эканаміст, заснавальнік беларускай нацыянальнай гістарыяграфіі. Доктар гістарычных навук (1905), прафесар (1902).

Іван Іванавіч Насовіч

(26 верасня (7 кастрычніка) 1788,
в. Гразівец, цяпер Чавускі раён –
25 ліпеня (6 жніўня) 1877)

Беларускі мовазнавец-лексікограф, фалькларыст і этнограф. Галоўная сярод фальклорна-этнаграфічных прац І. І. Насовіча – «Зборнік беларускіх прыказак» (1867, залаты медаль Рускага геаграфічнага таварыства), які змяшчае каля 3,5 тыс. прыказак, прымавак, прыгавораў, праклёнаў, скурагавораў і інш. блізкіх да іх паняццяў. У зборніку раскрываецца сэнс прыказак, выяўляецца іх паходжанне, даюцца эквіваленты з рускай мовы, а ў многіх выпадках і з інш. моў. Потым выйшлі зборнікі «Беларускія прыказкі і прымаўкі» (1868), «Беларускія прыказкі і загадкі» (1868), «Беларускія песні» (1873, больш за 350 тэкстаў), вядомы рукапіс зборніка «Легенды, паданні, быліны, байкі, анекдоты» не выяўлены, і інш. зборнікі. Зборнікі адкрываюцца прадмовамі аўтара, у якіх І. І. Насовіч выказваў свае погляды на беларускую народную вусна-паэтычную творчасць.

Адам Ягравіч Багдановіч

(1 красавіка 1862, паводле іншых звестак
6 красавіка 1862, мястэчка Халопенічы,
цяпер Крупскі раён Мінскай вобласці –
16 красавіка 1940, Яраслаўль)

Беларускі этнограф, фалькларыст, мемуарыст, гісторык культуры. Бацька паэта Максіма Багдановіча.

**Зарыян Якаўлевіч
Даленга-Хадакоўскі,
сапр. Адам Чарноцкі**

(24.12, па іншых крыніцах 7(15).4.1784,
маёнтка каля в. Гайна Мінскага пав.
Мінскага ваяв., цяпер Лагойскі раён
Мінскай вобл. – 17(29).11.1825,
сяло Пятроўскае Твярской губ.,
цяпер Твярской вобл.)

Славяназнавец, адзін з пачыналь-
нікаў беларускай, польскай, рускай
і ўкраінскай археалогіі, старажытнай
гісторыі, фалькларыстыкі, этнаграфіі
і дыялекталогіі.

Яўхім Фёдаравіч КАЎСКИ

(20 снежня 1860 (1 студзеня 1861),
в. Лаша, Гродзенскі павет (цяпер
Гродзенскі раён) – 29 красавіка 1931,
Ленінград, СССР)

Філолаг-славіст, заснавальнік бела-
рускага навуковага мовазнаўства і
літаратуразнаўства, этнограф, фалькла-
рыст, палеограф. Акадэмік Пецяр-
бургскай АН (1916, член-карэспандэнт
1901), правадзейны член Інбелкульта
(1922), Чэшскай АН (1929).

Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі

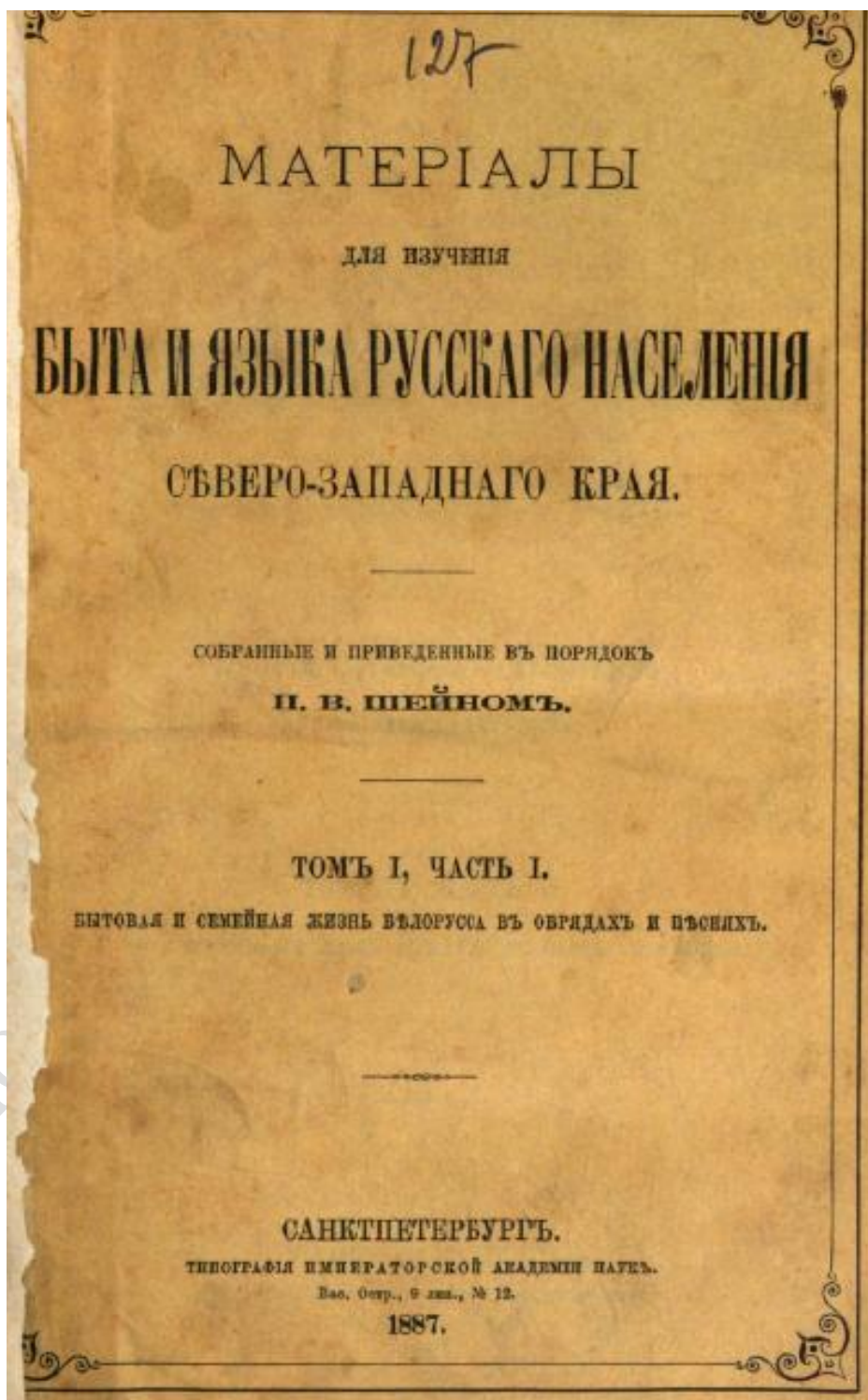
(17 мая 1845, в. Вымна Веліжскага павета,
цяпер Віцебскі раён – 1910)

Беларускі этнограф і фалькларыст. Пакінуў багатую спадчыну па этнаграфічным вывучэнні Віцебшчыны, асабліва плённую пасля знаёмства з П. В. Шэйнам. М. Нікіфароўскі больш за 20 гадоў супрацоўнічаў з П. Шэйнам як карэспандэнтам, даслаў яму значную колькасць фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў, але ў выданнях П. Шэйна змешчаная толькі іх частка, астатняе перададзена ў архіў Акадэміі навук. М. Нікіфароўскаму фальклорна-этнаграфічныя зборнікі П. Шэйна ў значнай ступені абавязаныя сваёй навуковай каштоўнасцю. Пры гэтым, М. Нікіфароўскамі не меў ніякай карысці, адно што хацеў каб усё ім сабранае ўбачыла свет. У 1890 г. М. Нікіфароўскі стаў сябрам Таварыства аматараў прыродазнаўства, антрапалогіі і этнаграфіі (ТАПЭ) пры Маскоўскім універсітэце і рэдактарам часопіса «Этнографическое обозрение», пачаў выступаць з самастойнымі працамі. Апублікаваў каля 20 даследаванняў, якія тычацца матэрыяльнай і духоўнай культуры, вуснапаэтычнай творчасці беларусаў.

Дадатак Б
(даведачны)

Узоры дарэвалюцыйных выданняў

Соўнійко коли ели,
Мы яще ничаго ня ёли,
Соўнійко коло дубу,
Я полўдноваць буду,
Соўнійко на захóдзи,
Я ў дворъ на выходзи,
Соўнійко за бярозку,
Я ў дворъ на дорожку.
Соўнійко заходзиць,
Свой свойго знаходзиць,
А я свойго ни знайду,
Ни у поли на сёни,
Ни ў доми на посьцели;
А мой миленьки ў поли,
На воронымъ кони.

Зап. студентъ Петербургск. университета М. Г. Машурко.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.
Обряды, обрядовыя пѣсни, повѣрья
и суевѣрья.

№	СТР.
Обряды: родины и крестинны (кощины, хрезбины) 8—15	15
Нѣсколько предостереженій беременной женщины 16	16
Пѣсни крестинныя.	
1. «Ой чія-жъ то жина»....	18
2. Посерóдъ двора́ дый Ива- новаго.....	19
3. «Ахъ ты вóльха, ты вóльха!»	20
4. Черезъ рѣчаньку, черезъ быстрия.....	—
5. а) А хто у насъ у полози— ляжиць?.....	21
— б) Поро́дзиха ў полозѣ ляжиць.....	22
6. А што по мосту по ка- линовому.....	—
7. Черезъ боръ сосна.....	23
8. Якъ и кумъ съ кумой чи- разъ тынѣ жыли.....	—
9. А ў надзѣлнчку зъ пора- неничку.....	24
10. Кумъ зъ кумой на покуцѣ сидзяць.....	—

№	СТР.
11. Ишоў кумъ по салу....	24
12. Церазь боръ сосна пова- лилася.....	25
13. Кумка на куцѣ сѣла....	—
14. Весело, ясно сонце на небѣ.....	26
15. Весело, ясно сонце на небѣ.....	—
16. «А куды ты идзешъ, ку- мюся.....	—
17. И камышъ трапиць.....	27
18. Запрагайце, закладайце..	—
19. А учора бабка (2) на рад- зінкахъ была.....	28
20. Якъ учора бабусяхна... 29	29

Пѣсни колыбельныя и дѣтскія.

21. Люли, люли, люли.....	—
22. Баю, баю, дитя колышу!	30
23. Ой, ой баньки!.....	—
24. А котокъ нашъ.....	31
25. Пошоў котокъ на тор- жокъ.....	—
26. Летаў, летаў соколóкъ..	—
27. Стуку, стуку по току... 32	32
28. Стукъ, громъ подъ вое- номъ.....	—
29. А въ болóци на колóдзи. 33	33
30. «Дзѣ-жъ быў козюленька?»	—
31. Якъ у бабушки коза....	—

ОБРЯДЫ.

РОДИНЫ И КРЕСТИНЫ (КСЦИНЫ, ХРЕЗВИНЫ).

Витебской губерніи.

Женщина, почувствовавшая приближеніе родовъ, заблаговременно заботится прежде всего о томъ, чтобы, пока еще въ силахъ, приготовить все нужное для предстоящаго ей труднаго обстоятельства: теплую воду, мыло и проч. Когда же наступятъ — самые роды, то мужъ или старшій въ домѣ, узнающій объ этомъ прежде другихъ, подъ разными предлогами выпроваживаетъ изъ дома семью, оставляя лишь тѣхъ немногихъ изъ ея членовъ, въ помощи которыхъ можетъ быть крайняя нужда. Это объясняется тѣмъ, что присутствіе каждаго посторонняго увеличиваетъ вдвое тотъ опредѣленный срокъ родильныхъ мукъ, которымъ, по убѣжденію крестьянъ, родильница (родзиха) должна непременно подвергаться. Если этотъ срокъ, положимъ, будетъ часъ, то, если въ родильной комнатѣ во время родовъ будетъ, на примѣръ, пять человѣкъ, — «родзихъ» пришлось бы промучиться пять лишнихъ часовъ, т. е. по часу за каждаго присутствующаго. Вошедшій же передъ самымъ выходомъ младенца заставляеть бѣдную «родзиху» еще вдвое мучиться. Во избѣжаніе такой непріятной возможности, мѣстомъ для родовъ избирается отхожая изба, но чаще всего баня, которую запираютъ какъ можно крѣпче, свидѣтелями же родиль-

ОТД. I. — РАЗДѢЛЕНІЕ ЖАТВЕННЫХЪ ПѢСЕНЪ.

237

ЖНИВО (Жатва).

(ОБРЯДЫ, ОБЫЧАИ, ПѢСНИ).

Приступая къ сообщенію вновь собранныхъ мною и моими сотрудниками пѣсенъ, сопровождающихъ полевые работы бѣлорусскихъ крестьянъ во время жатвы, я нахожу не лишнимъ повторить здѣсь то, что было сказано мною по этому случаю 11 лѣтъ тому назадъ.

«Жнивныя или жатвенныя пѣсни, по роду обрабатываемыхъ злаковъ, раздѣляются (по крайней мѣрѣ въ губерніяхъ Витебской, Могилевской и Минской) на два главные разряда: на *жатныя*, распѣваемые при жатвѣ ржи или *жита*, и *ярныя*, сопровождающія уборку яровыхъ хлѣбовъ. Первые служатъ какъ бы продолженіемъ пѣсенъ *Купальскихъ* и *Петровскихъ*, послѣднія же приближаются къ осеннимъ, сватѣбнымъ, съ которыми онѣ видимо сливаются по складу и содержанію. Оба эти разряда распадаются на два подраздѣленія: а) на *зажиночныя*, которыя поются при началѣ жатвы, на *зажинкахъ*, и б) на собственно *жнивныя*, которыя поются на нивѣ въ продолженіе всего рабочаго времени, отъ

Стр. 80. Къ № 75.

Припѣвъ: «Богъ намъ давъ, дасть Богъ и вамъ» встрѣчаемъ и въ одной Галицкой колядѣ. Приводимъ, для сравненія, начало этой колядки:

«Въ нашего пана господарейка,
Богъ му давъ, гей, Богъ му давъ,
Не задростѣте, панове братья, дасть и вамъ.»

См. Народн. пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собран. Я. О. Головацкимъ, ч. II, стр. 4, № 6.

Стр. 134.

Выписка изъ статьи Шпилевскаго: «Волочевники въ Витебской губерніи» (въ газетѣ «Русскій Дневникъ» 1859 г., № 101), о которой упоминается на указанной страницѣ.

«*Ламинчиками* или волочевниками», говоритъ нашъ этнографъ, много путешествовавшій по Витебской и Могилевской губерніямъ, «называютъ въ Бѣлоруссіи тѣхъ людей, которые въ пасхальную недѣлю по ночамъ ходятъ толпами, обыкновенно человекъ въ 8, 10 и болѣе, по деревнямъ съ поздравленіями. Волочевничество ведется изъстари и держится упорно.» На вопросъ путешественника одного, изъ обратившихъ на себя его вниманіе волочевниковъ: «для чего они шатаются ночью съ пѣснями?» тотъ ему отвѣчалъ: «отцы и дѣды ходили и насъ научили. Сказываютъ, что ламинъ (названіе поздравительной пѣсни) зачали пѣть, какъ смѣнилась вѣра». Самъ же авторъ статьи полагаетъ, что волочевничество явилось на Бѣлой Руси со введеніемъ Уніи, какъ безмолвный протестъ простонародія противъ прекращенія благочестиваго обычая причта, въ праздникъ Пасхи обходить съ иконами дома прихожанъ. Впрочемъ, авторъ не настаиваетъ на своемъ мнѣніи.

Сами волочевники, по словамъ нашего этнографа, смотрятъ на свое занятіе почти какъ на религіозную обязанность: проходить подъ окнами цѣлую ночь съ пѣснями въ своей деревнѣ и въ сосѣднихъ — почти тоже, по ихъ мнѣнію, что протащиться по обѣту на колѣнкахъ нѣсколько разъ вокругъ церкви въ храмовой праздникъ, или пролежать подъ крестомъ на церковной паперти во все время, пока отправляется литургія.

«Хозяева (говорится далѣе въ названной статьѣ) принимаютъ докуки ходящихъ, какъ необходимыя, пріятныя и полезныя поздравленія, и большею частью поджидаютъ ихъ, какъ благословенныхъ гостей, и отчасти и какъ предвѣстниковъ судьбы хозяйства. Достоинно замѣчанія повѣрье, котораго держатся на этотъ счетъ бѣлорусскіе крестьяне. По ихъ понятіямъ, есть какая-то таинственная связь между визитомъ волочевниковъ

ПЕРЕЖИТКИ
ДРЕВНЯГО МІРОСОЗЕРЦАНІЯ

У БѢЛОРУССОВЪ.

ДК
507.42
ВЗ

О Г Л А В Л Е Н І Е.

Этнографическій очеркъ

А. Е. Богдановича.

Г Р О Д Н А.

Губернская Типографія.

1895.

	Стр.
Отъ автора	I—III.
Введеніе	1
I. Пережитки фетишизма	13
II. Пережитки анимизма	45
III. Пережитки олицетвореній	59
IV. Пережитки солнечнаго культа	80
V. Олицетвореніе зла	127
VI. Сообщники нечистой силы	133
VII. Способы лѣченія, основанные на суевѣр- ныхъ представленіяхъ, и колдовство	154
VIII. Разныя мелкія суевѣрія	171
Краткій предметный указатель	181

О Т Ъ А В Т О Р А.

Первоначально пастоящій очеркъ былъ помѣщенъ въ *Научномъ Обзорѣнїи* за 1894 годъ; здѣсь онъ является въ значительно дополненномъ видѣ. Этнографическіе матеріалы, вошедшіе въ него, собраны, главнымъ образомъ, въ центральной Бѣлоруссіи—въ уѣздахъ: Борисовскомъ, Игуменскомъ, Минскомъ, Слуцкомъ и Новогрудскомъ Минской губерніи, Сѣпновскомъ и Оршанскомъ — Могилевской и Днѣпелъскомъ — Витебской. Приводимые здѣсь пережитки древняго міросозерцанія и быта, въ большинствѣ случаевъ, общи всей этой мѣстности. Это особенно относится къ пережиткамъ міросозерцанія, къ суевѣрнымъ воззрѣніямъ на внѣшній міръ и природу человѣка, къ разнымъ повѣріямъ и предрасудкамъ: они почти всюду въ этомъ районѣ сохраняются въ однѣхъ и тѣхъ же формахъ. Пережитки древняго быта, застывшіе въ формѣ различныхъ обрядовъ и обычаевъ, болѣе измѣнчивы: нѣкоторые изъ нихъ свойственны только какой нибудь одной мѣстности; другіе распро-

I.

Пережитки фетишизма.

Со времени „Курса позитивной философии“ Огюста Конта, процессъ миѳологическаго развитія раздѣляютъ обыкновенно на три послѣдовательные фазиса: фетишистическій, политеистическій и монотеистическій.

Фетишизмъ — начальная ступень въ процессѣ осмысливанія человекомъ внѣшняго міра. Это періодъ совершенно младенческаго состоянія человѣческаго ума. Для правильнаго пониманія этого періода необходимо принять то неоспоримое положеніе *), что первобытныя идеи естественны, и, при тѣхъ условіяхъ, когда онѣ имѣютъ мѣсто, — разумны. Ставши на эту точку зрѣнія, спросимъ себя: какъ могъ поступать первобытный человѣкъ, подавленный массою разнообразныхъ явленій внѣшняго міра, чтобы разобраться въ нихъ собственными силами, — какой путь могъ избрать онъ для этой цѣли? Для него выбора не было, ибо такой путь одинъ, который, между прочимъ, практикуется не только дикаремъ, но и ученымъ изслѣдователемъ, до-

*) Спенсеръ. Основан. социолог.. т. I стр. 110.

III.

Пережитки олицетвореній.

При посредствѣ сновидѣній и нѣкоторыхъ другихъ факторовъ, первобытный человѣкъ, какъ мы видѣли, научился одухотворять предметы, находить за ихъ чувственной, матеріальной оболочкой неуловимую, неослаемую сущность, — словомъ, пришелъ къ заключенію о двойственности какъ его самого, человѣка, такъ и всего внѣшняго міра.

Это весьма важный шагъ впередъ въ процессѣ развитія человѣческой мысли и въ дѣлѣ выработки міросозерцанія. Воженъ онъ и самъ по себѣ, и по своимъ дальнѣйшимъ послѣдствіямъ. Достаточно обратить вниманіе на то обстоятельство, что фантазія, подъ вліяніемъ сновидѣній, создавая міръ грезъ, наполняя его причудливыми образами, тѣмъ самымъ шевелила застывшій мозгъ дикаря, пробуждала его коснѣющую мысль, призывала ее къ дѣятельности. Работа мысли не пропадаетъ даромъ: она даетъ въ результатъ или увеличеніе запаса знаній, большую точность ихъ, или улучшеніе мыслительной способности; всякій шагъ на этомъ пути облегчаетъ слѣдующій, иногда его обу-

косьць, у раба (такого-то или такой-то)
скрапяцца яго сугавы, закрыйцца яго раны.

(Холоненічы, Борисовскаго ўзёда).

Этотъ заговоръ надо нашептывать каждый день, передъ восходомъ и закатомъ солнца, до тѣхъ поръ пока не спадетъ опухоль. Впрочемъ, не ограничиваясь вѣрой въ цѣлебную силу заговора, бѣлорусскія знахарки умѣло направляютъ вывихи и дѣлаютъ перевязки поломовъ костей; и та знахарка, которая сообщила намъ вышеприведенный заговоръ, въ цѣлительную силу котораго она безусловно вѣрила, искусно направляла вывихи и налагала повязки при поломахъ, употребляя лубки и глину вмѣсто гипса.

Заговоры отъ кровотеченія:

Съ-падъ дуба каранистаго цекла Юрдань-рѣка: тамъ ишоу Иеусъ Христосъ и святая Ильля: вадзяныя ключи закрывалися, Юрдань-рѣка становилася. Закрыйцца жилы кровавыя! стань, не цачи, кроу чирвоная!

(Борисовскаго у.).

Ишоу панъ Езусъ празъ Юрдань;
Рѣка стала и кроу стань.

(Новогрудскаго у.).

Б. Р. Романовъ.

БѢЛОРУССКІЙ СБОРНИКЪ.

Выпуски восьмой и девятый.

БЫТЪ БѢЛОРУССА.
Словарь условныхъ языковъ.

ВИЛЬНА.

1912.

Содержаніе настоящаго выпуска составляетъ описаніе быта бѣлоруссовъ.

Часть матеріаловъ, вошедшихъ сюда, извѣстна мнѣ лично, какъ бѣлоруссу, другая собрана во время специальныхъ этнографическихъ экскурсій, совершавшихся при содѣйствіи И. Р. Географ. Об-ва въ 1886—1893 гг., и во время служебныхъ разъѣздовъ по восточной Бѣлоруссии въ 1886—1906 гг. До настоящаго времени все это было разбросано по многочисленнымъ записнымъ книжкамъ, хранилось на отдѣльныхъ листкахъ и клочкахъ бумаги, и съ моей смертью неминуемо погибло бы. Вотъ почему я искренно радъ—независимо отъ цѣнности матеріаловъ,—что мнѣ удалось, наконецъ, собрать эти крупницы въ нѣчто цѣлое.

Кромѣ моихъ собственныхъ наблюденій и записей, сюда вошли и сообщенія моихъ почтенныхъ сотрудниковъ, за весьма немногими исключеніями лично мнѣ извѣстныхъ и пользовавшихся моими указаніями.

Изображенія внѣшняго быта бѣлорусса этнографы касались мало. За исключеніемъ труда А. Н. Харузина „Славянское жилище въ Сѣв. Западномъ краѣ“, (Вильна, 1907), который имѣетъ, прочемъ, другія цѣли и почти не затрогиваетъ восточной Бѣлоруссии, и книги покойнаго Н. Я. Никифоровскаго „Очеркъ житія-бытѣ Витебскаго бѣлорусса“ (Вит. 1895), въ этой области трудноказать что-нибудь цѣнное. Даже А. С. Дембовецкій, въ извѣстномъ „Опытѣ описанія Могилевской губерніи“ (кн. 1, Могил. 1882), покойный Ю. О. Крачковскій въ соч. „Бытъ зап. русскаго селянина“ (Москва, 1874) и покойный П. В. Шейнъ въ т. III „Матеріаловъ“, посвященномъ описанію быта (Спб. 1902), даютъ по этому предмету только краткія свѣдѣнія. Своимъ очеркомъ внѣшняго быта бѣлоруссовъ я имѣлъ въ виду отчасти пополнить этотъ прогнъ въ бѣлорусскій этнографіи¹⁾.

Вслѣдъ за этимъ очеркомъ дано мѣсто народному календарю. бѣлорусскому народному календарю посчастливилось въ литературѣ гораздо болѣе, нежели внѣшнему быту. Послѣ исчерпывающей статьи покойнаго о. І. Бермана въ „Зап. И. Р. Г. О.“ (т. V, 1873), данныя по календарю приводились въ вышеупомянутыхъ трудахъ Дембовецкаго и Крачковскаго и нѣск. др. Мой очеркъ оставленъ самостоятельно и принялъ довольно крупные размѣры

¹⁾ Въ нѣсколькx измѣненной редакціи статья эта была напечатана въ 1911 г. въ „Зап. Сѣв.-Зап. отд. И. Р. Г. О.-ва“.

на деревѣ. Деревянные иконы суздальскаго письма встрѣчаются въ бѣдныхъ избахъ въ захолустныхъ деревняхъ, какъ остатки прошлаго. Образа разставляются такъ, что въ самомъ углу ставится образъ большихъ размѣровъ и болѣе цѣнный, часто въ кѣтѣ; по сторонамъ въ одну и другую сторону располагаются образа-картины. По изображеніямъ иконы весьма разнообразны, но главные иконы, наиболѣе встрѣчаемыя, это—икона Спасителя, Божіей Матери, Николая Чудотворца, а затѣмъ иконы Св. Троицы, наиболѣе чтимыхъ святыхъ и праздниковъ, и даже изображенія нѣкоторыхъ событій изъ жизни Иисуса Христа.

Образъ главный покрывается отдѣльнымъ полотенцемъ—„набожникомъ“; передъ нимъ подвѣшивается лампадка, но не вездѣ; у большинства къ самой иконѣ въ кѣтѣ ставится свѣча и зажигается по большимъ праздникамъ; прочія иконы покрываются сплошнымъ „набожникомъ“. „Набожники“ всегда почти изъ домашнего, нарочито приготовляемаго, холста, концы котораго затканы узорами красною „заболотью“ и имѣютъ бѣлую или красную бахрому. Въ иныхъ мѣстахъ вышивки на полотенцахъ дѣлаются отъ руки, но безъ оригиналовъ, а на глазъ или, какъ говорятъ, „на память“. Орнаментъ на „набожникахъ“ исключительно геометрической.

У малозажиточныхъ крестьянъ къ домашней мебелировкѣ нужно прибавить такъ называемый „полъ“, или нижнія нары, расположенныя у печи и прилегающей къ ней стѣны, и у нѣкоторыхъ еще „палаты“, т. е. верхнія нары, поддерживаемыя столбиками. Въ домахъ зажиточныхъ крестьянъ, которые довольно рѣдки среди сельскихъ жителей, если имѣется чистая „хата“, то обстановка ея принимаетъ видъ нѣсколько городской, мѣщанскій; тамъ есть голландская печь, „грубка“, изъ мебели можно встрѣтить простые крашеные или некрашеные стулья, табуреты, замѣняющіе лавки обыкновенныхъ сельскихъ избъ; кровати подъ пологомъ, вмѣсто наръ; иногда платейный крашеный шкафъ и непременно въ одномъ изъ угловъ поставецъ для посуды, или „судникъ“, замѣняющій отчасти кухонный столъ. Въ красномъ углу стоятъ ярко блестящія иконы, украшенныя фольгой и позолотой. Имѣется лампадка.

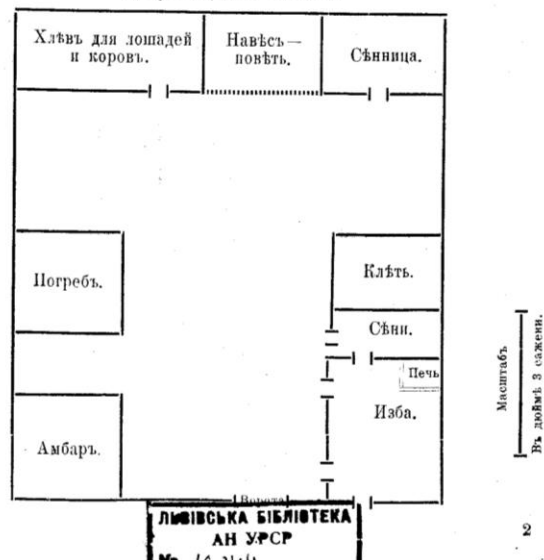
У каждаго хозяина, какого бы достатка онъ ни былъ, непременно въ хозяйствѣ должны быть двѣ или три бочки для закатыванія капусты и бураковъ; боченокъ для воды—„водянка“, „жлукто“ или кадка на ножкахъ для запариванья бѣлья, корыта для рубки капусты и кормленія скота; „ночвы“, или „ночевки“, для просѣиванія муки и стирки бѣлья; „лубки“ или коробки изъ луба, замѣняющія корзины, дежа, ведра съ коромысломъ, лопата для вкладыванія хлѣба въ печь и лопата, или заступъ, кочерга деревянная съ желѣзнымъ наконечникомъ, два—три ухвата разной величины, помело „чепелъ“ бываетъ не у всякаго, какъ и треножка. Изъ прочей дере-

вянной посуды: дежечки, баклажки, липовки, или кадушки для меда, „доенки“—подойники и проч. Изъ кухонной посуды: нѣсколько чугуновъ разныхъ размѣровъ, также горшки, горлачи, кувшины или жбаны, миски, кружка жестяная или мѣдная и уже рѣдко деревянный „корецъ“, солонка—деревянная чашка или небольшая выдолбленная кадушечка; нѣсколько ложекъ (по числу членовъ семьи) и большая ложка „половникъ“, чашка съ деревяннымъ пестомъ для толченія сала „на заправу“ пицци, ступа съ двумя толкачами; пара рѣшетъ, изъ которыхъ одно называется сито или подситокъ, другое, болѣе рѣдкое, вытканное изъ мочалы, просто рѣшето; сѣвалка—обыкновенное лукошко, „розвины“ для ношенія сѣна и соломы и проч. Изъ орудій, кромѣ сохи, бороны, косы, серпа, имѣются одинъ или два столовыхъ ножа, кромѣ ножей, носимыхъ за поясомъ; топоръ, широкая пила для пилки дровъ, копаницы (мотыки), ножницы для стрижки овецъ и еще кое-какія плотничьи принадлежности: долото, сверла и проч.

III.

Всѣ хозяйственные постройки деревенскихъ жителей, за исключеніемъ овина (гумна) и бани, располагаются въ тѣсномъ соствѣ другъ къ другу, образуя дворъ почти всегда четырехугольной формы. Чтобы представить порядокъ построекъ и размѣръ ихъ, какъ и размѣръ всего двора, здѣсь даются планы дворовъ хозяина бѣднаго, редней руки и зажиточнаго.

Дворъ бѣднаго хозяина.

Постная пища почти всегда растительная и состоит из овощей и круп; скоромная же состоит из тех же блюд, приправленных салом, мясом, и еще из некоторых, составленных из мясных и молочных продуктов и яиц. В летней пище преобладают свежие приготовленные овощи: огурцы, лук, зеленый с квасом и без него, бобы и кукуруза отваренные; для зимней пищи заготавливаются впрок овощи: капуста, свекла, картофель в разных видах и крупа; весна и осень, как переходные времена года, приравниваются к тому или другому смежному времени года. Весна—самое бедное по пищевому довольствию время года, а осень—самое богатое.

Вот обычная меню крестьянских обрядов.

Постная пища обыденная.

Бедных семей:

- а) борщ с грибами или холо-
дник (щавель и лук);
- б) суп из картофеля с кру-
пами и бобами.

Зажиточных семей:

- а) борщ с грибами или соленой
рыбой, летом холодник;
- б) суп с постным маслом;
- в) каша гречневая, пшенная или
картофельная с теми же крупа-
ми и коноплями или постным
маслом.

Скоромная пища обыденная.

- а) борщ с салом;
- б) молочный суп.

- а) борщ с салом или мясом;
- б) суп мясной или молочный;
- в) каша с салом.

Постная пища праздничная.

- а) борщ или холодник;
- б) каша картофельная с кру-
пами и коноплями или моло-
ком, или что-нибудь другое.

- а) борщ с рыбой свежей или со-
леной;
- б) картофельный суп с постным
маслом и перловыми крупами;
- в) каша пшенная или гречневая;
- г) оладьи с коноплями или мако-
вой сметаной.

Скоромная праздничная пища.

Бедных семей:

- а) борщ с салом;
- б) суп мясной, молочный или
каша на сал или масле.

Зажиточных семей:

- а) борщ с мясом;
- б) каша с салом;
- в) жаркое — свинина, поросенка,
гусь и проч.
- г) блинчики с маслом, оладьи или
сырники и т. п.

Время обеда и ужина у деревенских жителей определяется в будни началом и окончанием дневных работ: обедают перед уходом на работу, а ужинают по окончании работ; в праздники обедают по выходе из церкви «от обедни». Садятся за стол по старшинству: «на куту» садится старший в семье, а за ним по порядку сыновья, жена, дочери, внуки, невестки. Старший в семье нарекает хлеб, в торжественные дни наливает и раздает водку (из одной рюмки), раздает на куски поданное на стол мясо. Одна из женщин прислуживает: подает ложки, соль, наливает в одну большую миску пищу и подает на стол. Брать все из общей миски и только в больших семьях детям сажают отдельно. В благочестивых семьях в начале и конце стола крестятся и молятся, за столом же ведут только приличные разговоры. Если по неосторожности упадет кусок или хотя бы крошка хлеба, уронивший тотчас поднимает его и, цѣлуя, съедает. Каждый вошедший из посторонних обязан сказать сидящим за столом: «хлеб да соль!» — на что получает в ответ: «просим кушать!» На это следует пожелание: «кушайте на здоровье!»

Во время семейных праздников — свадьбы, крестин, также в дни поминовения покойников и братчины или «свѣчи», гостей разсаживают по старшинству, причем старшие родственники, почетные лица из местных жителей занимают места «на кутѣ», а хозяин и хозяйка прислуживают гостям. Обязанность хозяина угощать водкой, вином; каждому подносится рюмка поочередно и наливается из большой миски или корчаги (баклажки); рюмка имеет вид небольшого стаканчика и называется «чаркою»; употребление старинных ковшиков, вместо рюмки, уже почти не встречается. Мужчины занимают от женщин особый стол; женщин угощает хозяйка. На крестины, которые называются «хрезибницами», все приглашенные женщины приносят с собою кусок хлеба и какое-либо блюдо для роженицы, иногда же просто белую булку; «на свѣчу» мужчины несут лукошко какого-либо зерна, кто имеет — воску. Таким образом, угощение здесь дѣлается в складчину.

В народной жизни соли придают немаловажное значение и цѣлебная сила. В великий четверг соль в солонкѣ ставится послѣ ужина на стол и эту соль потом освящают на Пасху. Такую соль сохраняют круглый год и употребляют для всыпания ею новорожденных младенцев, животных молодых при рождении и старых от глаза или, как говорят — «от суроцы» (т. е. от уроку).

Из напитков наиболее распространен здесь хлебный квас. Приготавливается он следующим образом. Ржаная некавашенная мука замешивается в густое тѣсто и оставляется на 2—3 дня со-
лодѣть, послѣ чего из него выпекаются хлебы. Хлеб затѣм раз-
ламывается на куски и высушивается на сухари. Эти сухари опу-

Народный календарь.

Названия мѣсяцевъ извѣстны не всѣмъ неграмотнымъ крестьянамъ и событія семейной жизни они опредѣляютъ такъ:

— Настуся родилась за двѣ недѣли до запусъ Колядныхъ (значить, 1 ноября).

— По Спѣжы у три дни вышла замужъ Ганна,—т. е. 18 августа. Праздники—святые—ти нильнують одного тѣдня отъ Колядъ (неподвижные), ти замѣняютца,—у однимъ годи тогды, у другимъ тогды.

Зная, что Пасха бываетъ послѣ „повній, ветошкомъ“, а заговѣнье „молодикомъ“, опредѣляютъ продолжительность Рождественскаго мясоѣда: „отъ молодика Колядъ, до молодика заговинъ девять недѣль; отъ молодика Новаго года восемь недѣль“ и т. п. Меньше четырехъ недѣль никогда не бываетъ. Отъ молодика заговинъ семь недѣль, будетъ Пасха. За недѣлю до Пасхи будетъ Вербница. Послѣ Вербницы „чистая“ недѣля.

На шестой недѣлѣ послѣ Пасхи въ четвергъ Ушесътя—Вознесіе. Седьмое воскресенье послѣ Пасхи—Сѣмуха, т. е. Троица. На девятой недѣлѣ четвергъ—Девятникъ. Присвятокъ (небольшой праздникъ), а работать нельзя. На десятой недѣлѣ послѣ Пасхи пятница—Десятуха. Тоже нельзя работать.

Постоянные праздники опредѣляются по числу недѣль отъ Колядъ, а дни ихъ празднованія по прошлогоднимъ днямъ. Переступный годъ (високосный) узнается по присвятку Сороки,—первому послѣ „прибытоваго дня“—29 февраля. Если Сороки „переступятъ день“ по сравненію съ прошлымъ годомъ, значить,—„годъ переступный, и ѱсѣ святкѣ переступють черезъ день“.

Отъ Колядъ до Благовѣщенія двѣнадцать недѣль, до Юрія—шестнадцать, до Миколы—двадцать, до Купалы—двадцать шесть, и отъ Купалы до Колядъ двадцать шесть. Такимъ образомъ, Купало—24 іюня—дѣлитъ крестьянскій календарный годъ на два полугодія (до 25 декабря).

На двадцать седьмой недѣлѣ—Петра. На одиннадцатой отъ Колядъ—Сороки (9 марта) въ тотъ же день, въ какой было предъ тѣмъ Срѣтеніе (въ простой годъ).

Что касается дней празднованія постоянныхъ праздниковъ, то для опредѣленія ихъ установлено нѣсколько цикловъ.

Такъ, въ какой день недѣли бываетъ Рождество, въ тотъ же день и Новый годъ и—если простой годъ—Юрій весенній, Юрій осенній, Спасъ (6 августа), Покровъ и Казанскій (22 октября).

„Стрѣченія нильнують днями: Петро, Ильи, Здвиганья, весенній Микола, Богатой Спѣжи (15 августа), а черезъ двѣ недѣли послѣ—Иванъ Постный, тогды Иванъ Богусловъ, Уведенія—ѱсѣ въ одинъ день съ Стрѣченьямъ“.

„Микола зимній днемъ позднѣй Миколы весенняго, а передъ имъ Миколинъ батька—Савва, бо сказано: „святкѣй мене и батьку мойго!“

„За три дни до Стрѣченія присвятокъ Василя да Григора. Черезъ три недѣли отъ Покрова въ субботу—дѣды „Змитровка“.

Годъ состоитъ изъ двухъ полугодій: первое отъ Колядъ до Купалы—26 недѣль, второе отъ Купалы до Колядъ—26 недѣль.

Повидимому, этимъ и объясняется всеобщее чествованіе народомъ именно этихъ праздниковъ.

Коляды.

Колядою называется Рождественскій сочельникъ, а Колядами въ собственномъ смыслѣ называются первые три дня праздника Рождества Христова. Но обыкновенно названіе это придается всему періоду времени отъ 25 декабря до 6 января включительно. Днемъ въ непраздничные дни въ теченіе этого времени работаютъ, хотя избѣгаютъ починять старое, но вечера всѣ безъ исключенія считаются и зовутся „святими вечерами“ и работать въ нихъ считается непозволительнымъ. Въ святые вечера „грѣхъ“ и шить и прѣсть, не говоря уже о трудныхъ физическихъ работахъ. Въ эти дни особенно остерегаются, чтобы избѣгать несчастныхъ случаевъ съ людьми или животными.

Къ Колядамъ хозяева готовятъ заблаговременно. Еще отъ филипповскихъ заговѣнъ они начинаютъ откармливать „парсюка“ и предъ Колядами колютъ его. Если корова отелится бычкомъ, рѣжутъ и его. Такимъ образомъ, семья обезпечивается на праздники свининой, телятиной, колбасами, жирными кровянками, вкусными крупянками, саломъ-наружнымъ и нутрянымъ, окороками, потрохами и т. д. Головы и ноги вывариваются въ огромномъ чугунѣ и изъ нихъ готовится „стюденъ“—холодное, котораго хватаетъ на много дней. Щетина и телячья шкурка продаются, вмѣстѣ съ другими лишними продуктами, и на вырученные деньги покупаются обновки для всей семьи, отъ старыхъ до малыхъ. Пополняется запасъ глиняной посуды. Для украшенія передняго угла, гдѣ поставлены образа, покупается кусокъ „шпалеры“, для побѣлки печи—мѣлъ. Гдѣ у образовъ имѣется лампадка, запасаются на праздники деревяннымъ масломъ, а иногда и ладаномъ.

СКАЗАНІЯ РУССКАГО НАРОДА

СОБРАННЫЯ

И. П. САХАРОВЫМЪ

РУССКОЕ НАРОДНОЕ ЧЕРНОКНИЖІЕ

РУССКІЯ

НАРОДНЫЯ ИГРЫ, ЗАГАДКИ, ПРИСЛОВЬЯ И ПРИТЧИ

С.-ПЕТЕРБУРГЪ

Изданіе А. С. СУВОРИНА

1885

Предсказанія и сказанія о русскомъ чернокнижїи.

Народныя преданія.

Тайныя сказанія русскаго народа всегда существовали въ одной семейной жизни и никогда не были мнѣніемъ общественнымъ, мнѣніемъ всѣхъ сословій народа. Вѣка и событія, измѣнявшія Русскую землю, обновляли людей вмѣстѣ съ ихъ понятіями; но въ этихъ обновленіяхъ не могли участвовать всѣ народныя сословія. Люди, близкіе къ престолу, люди, участвовавшіе въ служеніи церкви, люди, исполнявшіе общественныя должности по городамъ — болѣе всѣхъ обновлялись; люди промышленные участвовали въ обновленіи исполненіемъ только нуждъ, примыкали къ людямъ съ обновленными понятіями, но никогда не выходили изъ границъ семейной жизни; люди сельскіе всегда и постоянно находились въ семейной жизни. Взгляните на ихъ занятія въ XIX вѣкѣ. Они одни и тѣ же, какія были въ X, XII и XVIII вѣкахъ: тамъ и здѣсь земледѣліе, тамъ и здѣсь сельская промышленность, тамъ и здѣсь повѣрья. Люди, обновлявшіе свою жизнь, оставляли понятія и повѣрья, противныя образу ихъ дѣйствованія; люди, оставшіеся въ неизмѣнной жизни, никогда

И. САХАРОВЪ. I.

1

Сказанія о кудесничествѣ.

1. Заговоръ отъ недуговъ красной дѣвицы въ болѣзни полюбовнаго молодца.

Ложилась спать я, раба такая-та, въ темную вечернюю зорю, темнымъ-темно; вставала я, такая-та, въ красную утреннюю зорю, свѣтлымъ-свѣтло; умывалась свѣжею водою; утиралась бѣлымъ платкомъ. Пошла я изъ дверей во двери, изъ воротъ въ ворота, и шла путемъ-дорогою, сухимъ-сухопутьемъ, ко Окіанъ-морю, на святъ островъ; отъ Окіанъ-моря узрѣла и усмотрѣла, глядячи на востокъ краснаго солнышка, во чисто поле, а въ чистомъ полѣ узрѣла и усмотрѣла: стоитъ семибашенный домъ, а въ томъ семибашенномъ домѣ сидитъ красная дѣвица, а сидитъ она на золотомъ стулѣ, сидитъ, уговариваетъ недуги, на колѣняхъ держитъ серебряное блюдечко, а на блюдечкѣ лежатъ булатные ножички. Взошла я, раба такая-та, въ семибашенный домъ, смирнымъ-смирнехонько, головой поклонилась, сердцемъ покорила и заговорила:

Къ тебѣ я пришла, красная дѣвица, съ покорищемъ объ рабѣ такомъ-то; возьми ты, красная дѣвица, съ серебрянаго блюдечка булатные ножички въ правую руку, обрѣжь ты у раба, такого-то, бѣлую мякоть, ощиши кругомъ его

4. Заговоръ охотника на постановныхъ клѣткахъ для зайцевъ.

Встаю я, рабъ такой-то, засвѣтло, умываюсь ни бѣло, ни черно, утираюсь ни сухо, ни мокро. Иду я изъ дверей въ двери, изъ воротъ въ ворота, въ чисто поле, къ лѣсу дремучему, а изъ лѣса дремучаго бѣгутъ ко мнѣ на встрѣчу двадцать сатанайловъ, двадцать дьявоиловъ, двадцать лѣшихъ, двадцать полкановъ—всѣ пѣшіе, всѣ конные, всѣ черные, всѣ бѣлые, всѣ высокіе, всѣ низкіе, всѣ страшные, всѣ робкіе: стали предо мною тѣ сатанайлы, тѣ дьявоилы, тѣ лѣшіе, тѣ полканы, стали на мою службу и подмогу. Подите вы, сатанайлы, дьявоилы, лѣшіе и полканы—въ такой-то—островъ, пригоните русаковъ и бѣляковъ на мои клѣвы поставные: сумеречные, вечерніе, ночные, утренніе и полуденные. Пригоните, остановите и въ моихъ клѣткахъ прикните.

5. Заговоръ на путь-дороженьку.

Бду я изъ поля въ поле, въ зеленые луга, въ дольные мѣста, по утреннимъ и вечернимъ зорямъ; умываюсь мѣдяною росю, утираюсь солнцемъ, облакаюсь облаками, опоясываюсь чистыми звѣздами. Бду я во чистомъ полѣ, а во чистомъ полѣ растетъ одолень-трава. Одолень-трава! Не я тебя поливалъ, не я тебя породилъ; породила тебя мать сыра-земля, поливали тебя дѣвки простоволосыя, бабы-самокрутки. Одолень-трава! Одолѣй ты злыхъ людей: лихо бы на насъ не думали, сквернаго не мыслили. Отгони ты чародѣя, ябедника. Одолень-трава! Одолѣй мнѣ горы высокія, доли низкіе, озера синія, берега крутые, лѣса темные, пеньки и колоды. Иду я съ тобою, одолень-трава, къ Окіанъ-морю, къ рѣкѣ Іордану, а въ Окіанъ-морѣ, въ рѣкѣ Іорданѣ лежитъ бѣлъ-горючъ камень Алатырь. Какъ онъ

Спіс рэкамендуемай літаратуры

- 1 Азбелев, С. Н. К определению понятия фольклор / С. Н. Азбелев // Русская литература. – 1977. – № 3. – С. 92–113.
- 2 Аникин, В. П. Коллективность как сущность творческого процесса в фольклоре / В. П. Аникин // Русский фольклор: Материалы и исследования. – Т. 5. Изд-во АН СССР. – М.-Л. – 1960. – 471 с. – С. 7–24.
- 3 Аникин, В. П. Русский фольклор : учеб. пособие для филол. спец. вузов / В. П. Аникин. – М. : Высшая школа, 1987. – 285 с.
- 4 Аникин, В. П. Теория фольклора: курс лекций / В. П. Аникин. – М. : Высшая школа, 1996. – 408 с.
- 5 Беларуская вусна-паэтычная творчасць : падруч. для філал. спец. ВНУ / К. П. Кабашнікаў [і інш.]. – 2-е выд., перапр. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – 415 с.
- 6 Беларуская фалькларыстыка: Збіранне і даследаванне народнай творчасці ў 60-х гадах XIX – пач. XX стст. / Г. А. Пятроўская [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 339 с.
- 7 Беларускі фальклор: Хрэстаматыя : вучэб. дапам. для філал. спец. выш. навуч. устаноў / уклад. К. П. Кабашнікаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 1996. – 856 с.
- 8 Богатырев, П. Г. Вопросы теории народного искусства / П. Г. Богатырёв. – М. : Искусство, 1971. – 511 с.
- 9 Васілевіч, У. А. Збіральнікі / У. А. Васілевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 189 с.
- 10 Восточнославянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.
- 11 Гілевіч, Н. С. З клопатам пра песні народа / Н. С. Гілевіч. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1970. – 160 с.
- 12 Гусев, В. Е. Фольклор: (История термина и его современное значение) / В. Е. Гусев // Советская этнография. – 1966. – № 2. – С. 3–21.
- 13 Гусев, В. Е. Фольклор / Восточнославянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии / В. Е. Гусев. – Минск, 1993. – С. 378.
- 14 Гусев, В. Е. Эстетика фольклора / В. Е. Гусев. – Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1967. – 319 с.

15 Зуева, Т. В. Русский фольклор: учебник для высших учебных заведений / Т. В. Зуева, Б. П. Кирдан. – 4-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2002. – 400 с.

16 Каханоўскі, Г. А. Беларуская фалькларыстыка. Эпоха феадалізму / Г. А. Каханоўскі, Л. А. Малаш, К. А. Цвірка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 228 с.

17 Костюхин, Е. А. Лекции по русскому фольклору: учеб. пособие для вузов / Е. А. Костюхин. – М. : Дрофа, 2004. – 336 с.

18 Неклюдов, С. Несколько слов о «постфольклоре» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/postfolk.htm>. – Загл. с экрана.

19 Пропп, В. Я. Фольклор и действительность: Избр. статьи / В. Я. Пропп. – М. : Наука, 1976. – 330 с.

20 Путилов, Б. Н. Фольклор и народная культура / Б. Н. Путилов. – СПб. : Наука, 1994. – 239 с.

21 Потебня, А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 344 с.

22 Потебня, А. А. Символ и миф в народной культуре / составление, подготовка текстов, статья и комментарий А. Л. Топоркова. – М. : Лабиринт, 2000. – 480 с.

23 Толстой, Н. И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии, этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 509, [2] с.

24 Фольклор: Образ и поэтическое слово в контексте : сборник / отв. ред. В. М. Гацак. – М. : Наука, 1984. – 297 с.

25 Фольклор: Поэтическая система: сб. статей / отв. ред. А. И. Баландин, В. М. Гацак. – М. : Наука, 1977. – 342 с.

26 Фядосік, А. С. Беларуская савецкая фалькларыстыка / А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987. – 145 с.

27 Цішчанка, І. К. Да народных вытокаў: Збіранне і вывучэнне беларускага фальклору ў 50–60-я гады XIX ст. / І. К. Цішчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 248 с.

28 Чистов, К. В. Народные традиции и фольклор: Очерки теории / К. В. Чистов. – Ленинград: Наука. Ленингр. отд-ние, 1986. – 303, [1] с.

Вытворча-практычнае выданне

**Новак Валянціна Станіславаўна,
Вяргеевка Святлана Анатольеўна**

**ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА:
СПЕЦЫФІКА ФАЛЬКЛОРУ, ГІСТАРЫЯГРАФІЯ**

Практычны дапаможнік

Рэдактар *В. І. Шкрэдава*
Карэктар *В. У. Калугіна*

Падпісана да друку 16.05.2017. Фармат 60×84 1/16.
Папера афсетная. Рызаграфія. Умоўн. др. арк. 2,8.
Улік.-выд. арк. 3,1. Тыраж 25 экз. Заказ 496.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі

“Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вырабніка,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 3/1452 от 17.04.2017.
Спецыяльны дазвол (ліцэнзія) № 02330 / 450 ад 18.12.2013.
Вул. Савецкая, 104, 246019, Гомель.

В. С. НОВАК, С. А. ВЯРГЕЕНКА

**ФАЛЬКЛАРЫІСТЫКА:
СПЕЦЫФІКА ФАЛЬКЛОРУ,
ГІСТАРЫЯГРАФІЯ**

Гомель
2017